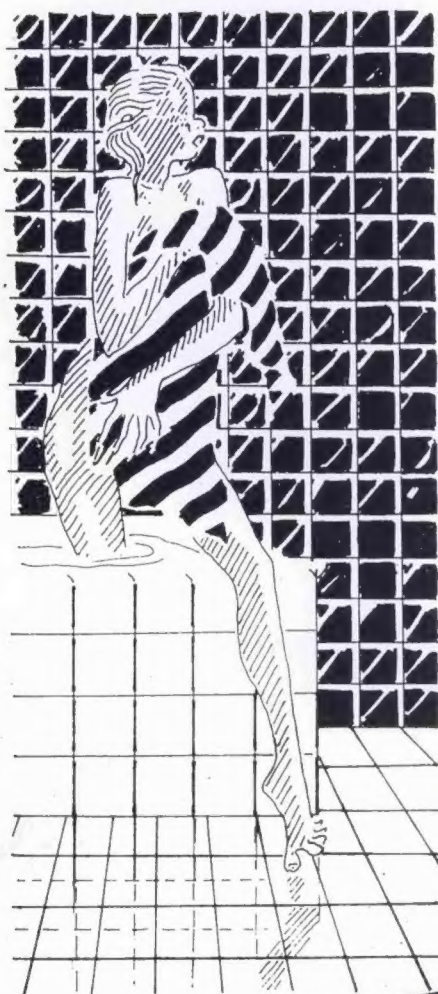

STRIP
SCHRIFT

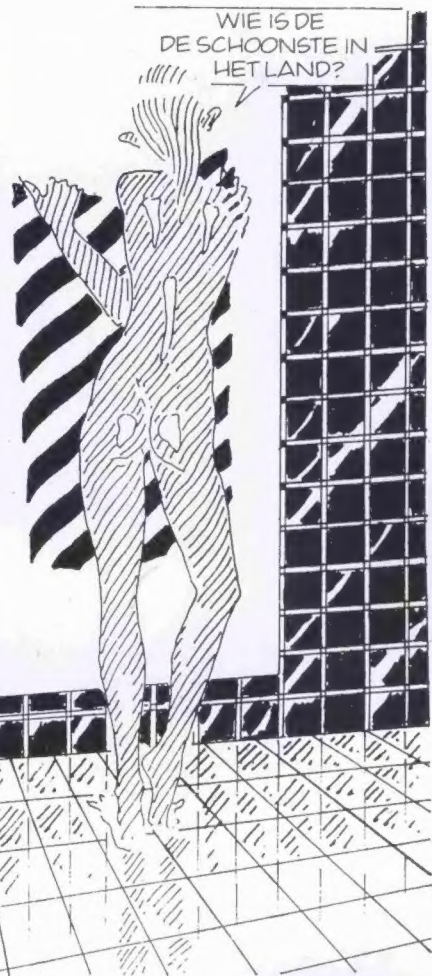
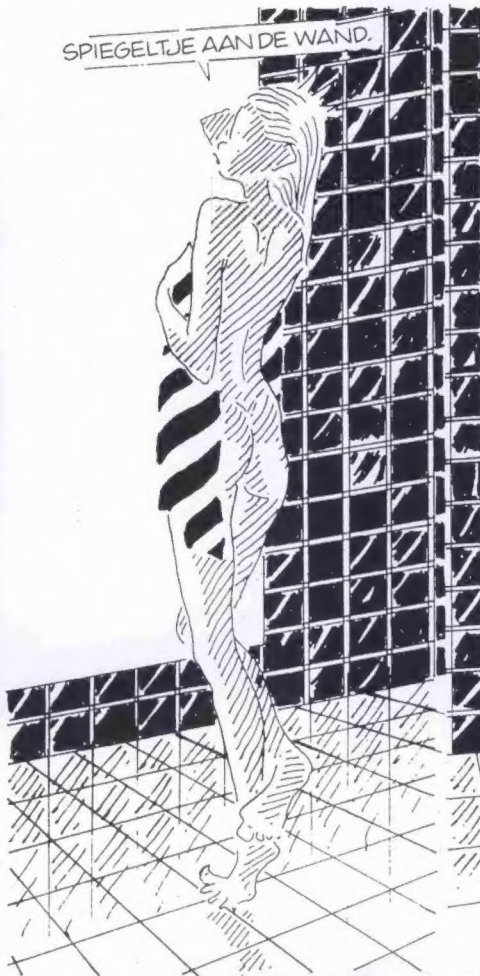
**ROGER LELOUP
ANNIE M.G. SCHMIDT
MICHELUZZI & PRATT**

Prijs f5,95
Bfr.110

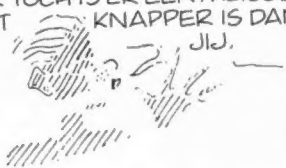

SPIEGELTJE AAN DE WAND.

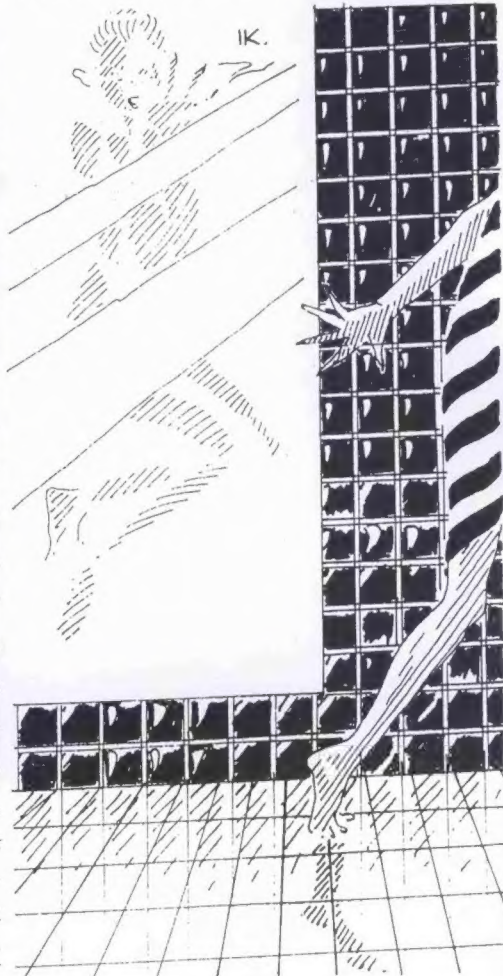
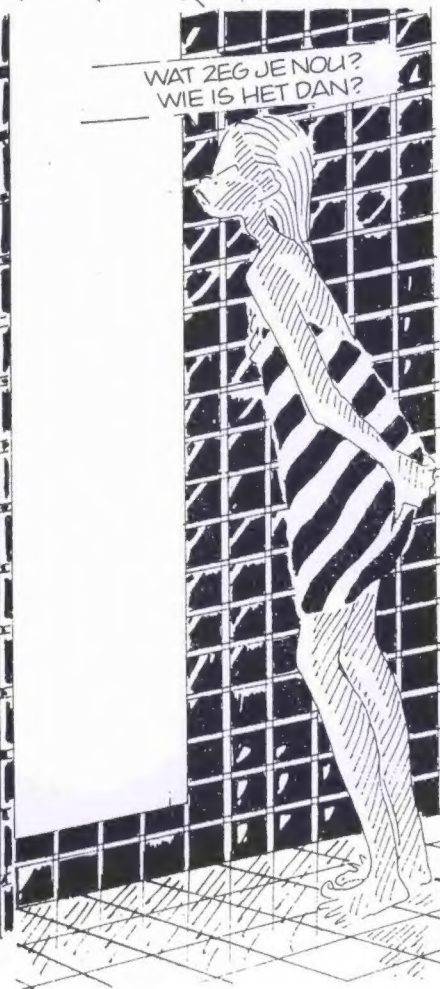

WIE IS DE
DE SCHOONSTE IN
HET LAND?

JE BENT HEEL MOOI, MIRABELLE.
MAAR TOCH IS ER EEN MEISJE
DAT KNAPPER IS DAN
JIJ.

WAT ZEG JE NOU?
WIE IS HET DAN?

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een
onafhankelijke redactie in opdracht van
Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor
de artikelen berust bij de auteurs

Redactie

Eric de Graaf, Ben Bits, Ruud Booms,
Hans Pols, Noël Ummels

Medewerkenden

Pam de Beer, Ben Bits, Ruud Booms,
Patriek Bremmers, Jaap Ekhart,
Arnel Lefevere, Jean-Marie Mievis,
Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis,
Ron Pirson, Steven de Rie, Murk Salverda,
Rik Sanders, Koos Schulte,
Chantal de Spiegeleer, Rich Thomassen,
Rudy Vrooman, Liesbeth Wijers,
Rein van Willigen.

Redactie-adres

Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 030 - 319968

Abonnementen

Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 03404-11117
Telefax 03404-32674

Abonnementsprijs f55,- / Bfr. 1030

Leden van Het Stripschap f2,50 / Bfr. 45 korting

Nederland: Postbank 209948 of

ABN-bank 54.89.74.330

ten name van Stripschrift, Amsterdam

België: ABN-bank 721-520.62.74-81

ten gunste van Het Stripschap, Tervuren

Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee
maanden voor het aflopen van een
abonnementsjaar

Reprorecht

Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen
van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd
na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties

Voor de opgave van advertenties en het
opvragen van de tarieven contact opnemen
met de redactie van Stripschrift

Druk

Drukpartners, Amsterdam

Distributie

Richard, Amsterdam
Geknipt Papier, Gent

Omslag

Roger Leloup

Redactioneel

Inhoud

- 4 **ROGER LELOUP** Jean-Marie Mievis
- 8 **ARNOLD GELDERMAN** Rein van Willigen
- 11 **BITS & PIECES** Ben Bits
- 12 **ANNIE M.G. SCHMIDT** Murk Salverda
- 16 **MICHEL UZZI SCHRIJFT GESCHIEDENIS** Noël Ummels
- 18 **IK WIL DOLGRAAG EEN STRIPALBUM** Jaap Ekhart
- 21 **DE SOLARBANK** Steven de Rie
- 25 **BOEKEN**
- 29 **ACTUALITEITEN**
- 34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

MET YOKO TSUNO KAN IK ALLE KANTEN UIT

★

Roger Leloup (Verviers, 1933) ontvangt me in zijn nieuwe atelier. Met zichtbare trots vertelt hij me hoe hij alles zelf heeft ingericht. Een heel karwei. Mijn vrees dat Leloup een moeilijk te benaderen man zou zijn blijkt ongegrond. Integendeel, hij is uitermate vriendelijk en behulpzaam. 'Hoe zou hij anders geestelijke vader kunnen zijn van zo'n charmante dochter als Yoko Tsuno?' bedenk ik achteraf.

In het smalle gangetje ('Pas op je hoofd!') dat naar de eigenlijke werkkamer voert staat een maquette van het kasteel uit *Prooi en schaduw*. Een treinspoor loopt helemaal rondom de kamer. Middenin de werkkamer staat een klein treintje. 'Die is van mijn zoontje' verontschuldigt hij zich.

De realisatie van het laatste Yoko Tsuno-album heeft met heel wat moeilijkheden te kampen gehad: Leloups moeder kwam te overlijden, hijzelf bleek ernstig ziek na een reis naar China en een tekenfilmproject (dat uiteindelijk niet doorging) deed hem veel kostbare tijd verliezen. Nu is *De bannelingen van Kifa* er dan toch; het achttiende album in de reeks. En dit jaar wordt ook de twintigste verjaardag van stripheldin Yoko Tsuno gevierd. Reden te meer dus, om deze bijzondere auteur eens aan het woord te laten.

Las u als kind veel strips?

Roger Leloup: Kort na de oorlog – ik was een jaar of elf – waren er zes of zeven verschillende strijdbladen. Die kocht ik allemaal, maar mijn interesse bleef niet beperkt tot strips. Ik las allerlei lectuur. Naast ons huis had mijn tante een boekhandel. Daar ging ik boeken halen. Ik las ze en plaatste ze nadien weer in de rekken; dat was reuzehandig.

U hebt de kunstacademie gevolgd. Hoe hebt u de stap gezet naar striptekenen?

Ik ben in St. Luc begonnen aan de afdeling publiciteit. Ik kreeg er les in schilderen, aqua-

rel, enzovoort. Striptekenaar worden was ondenkbaar in die tijd. Ik wou dan ook reclame-tekenaar worden. Op een dag in 1950 ontmoette ik **Jacques Martin**. Hij zocht een assistent die de inkleuringen van Alex wou verzorgen. Ik heb de school vaarwel gezegd en ben voor hem gaan werken. Aanvankelijk kleurde ik enkel in; later tekende ik ook decors voor Alex en *Lefranc*.

Ik dacht dat het tekenen van klassieke tempels u niet kon bekoren?

Dat is ook zo. Vraag me alstublieft niet om het Parthenon of de piramides te gaan bezoeken. Het interesseert me niet in het minst om 10000 toeristen naar die tempels te zien gapen. Op de middelbare school kreeg ik tot vervelens toe de verschillen tussen Korintische en Ionische zuilen uitgelegd. Slaapverwekkend was dat. Ik wil hiermee geen afbreuk doen aan het talent van Jacques Martin. Hij is ongelooflijk goed in die dingen. Hij vroeg me die decors te tekenen en ik werd er goed voor betaald, zodoende...

Maar waar ik echt sterk in was, was de techniek: het tekenen van auto's, vliegtuigen en dergelijke. Zo zijn de chromo's van *Geschiedenis van de automobiel* en *Geschiedenis van de luchtvaart* voor Hergé van mijn hand.

Hoe was uw relatie met Martin?

Jammergenoeg zijn we nooit echte vrienden geworden. We tutoyeerden elkaar nooit. Het was altijd 'Monsieur Leloup' en 'Mon-

sieur Martin', zeer respectvol.

Wist u overigens, dat ik ook voor **Jacobs** heb gewerkt? Jacobs vond niemand die de inkleuringen van *De valstrik* wilde doen. 'Veel te moeilijk' zeiden ze allemaal. Toen heb ik die taak op me genomen. Ik heb hem ook geholpen met documentatie voor *De 3 formules van professor Sato*. Jacobs beweerde altijd dat Martin hem gekopieerd heeft. Een belachelijk idee, want er was voor beiden

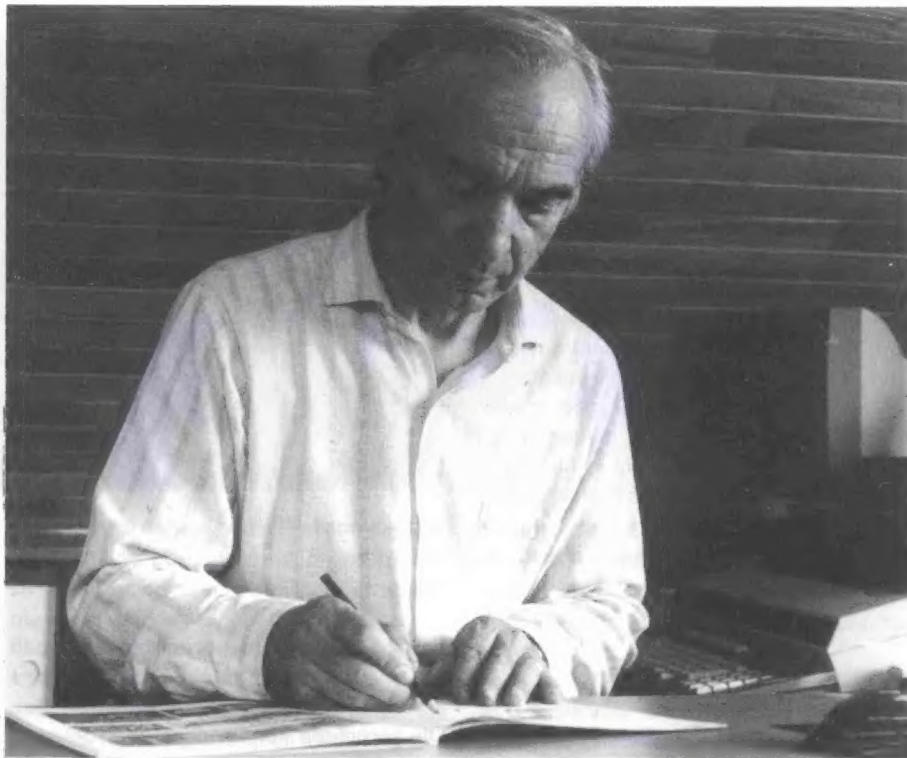

Ingrid en Yoko

plaats in de stripwereld. Jacobs heeft trouwens zelf danig van anderen overgenomen. Zo is *De U-straal* een kopie van *Gordon l'intrépide*. Maar ja, die mensen behoren tot een generatie van 'monstres sacrées'.

Hoe bent u tenslotte tot uw eigen serie gekomen?

Ik had een scenario bedacht voor *Kuifje*, maar **Hergé** vond het te modern voor zijn held, te veel science fiction. dat scenario is later *Vulcanus*'smidse geworden. Toen er ter

gelegenheid van de landing op de maan een televisieprogramma gemaakt werd, stuurde Hergé me naar de tv om een animatiemontage te maken op basis van de Kuifje-albums *Raket naar de maan* en *Mannen op de maan*. Bij het zien van die tv-studio's wist ik dat mijn eigen personages televisiemakers moesten worden. Ik had Yoko al in mijn hoofd, maar ze was op dat ogenblik nog maar een bijfiguur in *Jakke en Silvester*. Op een dag werd me aangeboden om voor een Duitse uitgever een science fiction-reeks te tekenen. Die kans greep ik aan en dadelijk begon ik aan *Trio in het onbekende*. Al vlug werd duidelijk dat de Duitse deal niet doorging, maar gelukkig bleek Dupuis wel geïnteresseerd te zijn. Yoko was op dat moment nog niet de echte hoofdfiguur – zoals de titel zegt ging het om een trio – maar Dupuis raadde me aan haar de hoofdrol te geven. Daar was ik zeer tevreden mee. Ik had mijn eigen reeks en een heldin zoals er nog geen was.

Het grappige is, dat ik ook een stewardess als mogelijke hoofdfiguur in mijn map had zitten. Ze zou Sabine heten als ze bij Sabena werkte en France als ze in dienst zou zijn bij Air France. **Walthéry** kwam echter op de proppen met zijn *Natasja* en ik ben daarna van mijn eigen idee afgestapt. Gelukkig maar, want met een stewardess als heldin ben je steeds beperkt in het genre. Met Yoko kan ik alle kanten uit.

Hoe is de figuur van Yoko Tsuno ontstaan?

Ik heb een vriendin gehad die zeer veel op Yoko leek. Ze had zeer moderne opvattingen. Zij heeft me een beetje de ogen geopend voor een soort gelijkheid tussen man en vrouw. Het was ook de periode dat jonge meisjes met brommers begonnen te rijden, scholen werden gemengd en steeds meer beroepen werden voor vrouwen toeganke-

lijk, vandaar Yoko's beroep: elektrotechnisch ingenieur. Bovendien is Yoko Japanees. Ik moet er bijgevolg rekening mee houden dat ze reageert als een Japanees. Toch probeer ik van haar geen exponente te maken van de Japanse tradities. Yoko is een modern meisje, dat in Europa leeft.

Waarom hebt u voor een Japanees heldin gekozen? Heeft u een speciale band met het land van de rijzende zon?

Ik heb geen specifieke interesse voor Japan. Wel voor Azië in het algemeen. Ik heb voor Japan gekozen omdat dat het enige Aziatische land was dat geen moeilijkheden kende. In de andere landen van die regio woedden burgeroorlogen: Vietnam, Korea, China ...

door

JEAN-MARIE MIEVIS

In Europa wonen veel Japanners, dus dat is ook een pluspunt. Per slot van rekening zijn de Japanners voor ons niet echt vreemdelingen. We beschouwen hen als concurrenten, als mensen die een zelfde soort cultuur hebben als wij.

Zit er veel van uzelf in Yoko?

We hebben zeker bepaalde punten gemeen: respect voor het leven, willen weten hoe iets in elkaar zit. Ik hou ervan om bijvoorbeeld een miniatuur-locomotief uit elkaar te halen om te zien hoe het mechanisme werkt. Yoko is de vriendin die ik nooit gehad heb. Een vriendin waarmee ik een geprivilegeerd contact heb. Ze is teder, lief ... Ze is geen 'superwoman' die – onbereikbaar voor iedereen – hoog op een voetstuk staat. Ze is in de eerste plaats mens, met echte gevoelens. In het nieuwe verhaal zit zelfs een moment dat haar zenuwen het begeven en ze begint te huilen.

Een vaak voorkomend thema is het verkeer gebruik van wetenschap en uitvindingen. Is dat ook iets wat u zelf veront- rust?

Natuurlijk. Machines zijn ontzettend handig. Ze laten toe snel te werken, maar aan de andere kant kunnen ze ook gevaarlijk zijn. Denk maar aan de film *Wargames*. De machtige computers waartegen Yoko het opneemt, zijn machines die het denkwerk voor de mensen verrichten. Ze hebben echter een dorst naar macht gekregen en willen meester worden van de situatie. In *De bannelingen van Kifa* is de computer dan weer de dienaar van de mens. En zo hoort het ook.

Yoko's avonturen spelen nu weer op aarde, dan weer in de ruimte. Was dat op voorhand gepland?

Min of meer wel, ja. *Trio in het onbekende* zat al in mijn hoofd toen ik nog een kind was. De naam Vinea komt van die bekende huidcrème; Nivea. Aangezien de doos van die crème blauw was, beeldde ik me in dat ook de Vineanen blauw waren. Het tweede verhaal dat ik Dupuis voorstelde was *Het helse orgel*. Ik hou veel van Duitsland, de oevers van de Rijn, de kastelen daar en de mysterieuze sfeer die er hangt.

In De draak van Hong Kong krijgt Yoko er een adoptie-dochtertje bij. Ochtend-roosje.

De draak van Hong Kong is me gevraagd door een Chinese uitgever. Hij vond de verhalen van Yoko goed en wilde ze bij hem op de markt brengen. Voorwaarde was echter, dat ik een Chinese van haar zou maken. Dat kon natuurlijk niet. Ook had hij me gevraagd een kind in de reeks te brengen. Toevallig vraagt aan het einde van het voorgaande album, *Het kanon van Kra*, de luitenant aan Yoko: 'Heb je geen zin om ooit te trouwen, kinderen te

krijgen?' Waarop Yoko antwoordt: 'Ik kan mezelf best voorstellen met een kind.' En Paul weet zelfs al een naam: Aurora. Ik dacht toen dat het goed zou zijn om Yoko een dochttertje te geven. Iemand voor wie zij verantwoordelijk is en die haar soms terug met beide voeten op de grond brengt als ze zich weer eens in een gevaarlijke situatie werkt.

Op een dag maakte ik een tekening voor het dochttertje van mijn secretaresse: een Chinees meisje op een kom rijst. En plotseling wist ik: dit is het personage dat ik zoek. Zo is Roosje ontstaan. En al tekenend ben ik me echt aan haar gaan hechten. De draak van Hong Kong is ook het contrast tussen die

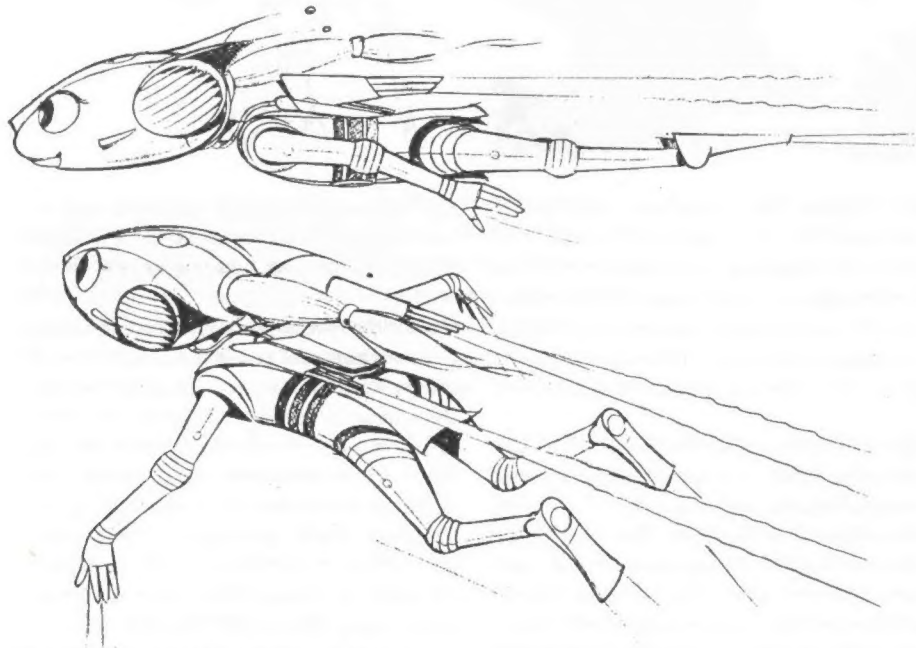
toeristen ons lastigvallen met de vraag waar dat helse orgel is.'

Heel belangrijk vind ik de reactie van de Japanners op mijn heldin. Ik was bezorgd dat ze Yoko te karikaturaal zouden vinden. Maar ik was verheugd te horen dat ze Yoko als 'het gezicht van Japan' beschouwen. Een hele eer voor me. Vorig jaar is trouwens een eerste avontuur van Yoko in een Japans striptijdschrift gepubliceerd: *Honing voor Yoko*.

Een ander interessant feit is, dat ik verschillende vrouwen heb ontmoet die me zeiden dat Yoko een belangrijke rol in hun leven heeft gespeeld. Het is door haar verhalen, dat de ene bij de televisie is gaan werken en de andere elektronica ging studeren. In

verantwoordelijk voor haar en ik voel dat ik door haar te tekenen haar ook gelukkig maak.

Schetsen voor *De bannelingen van Kifa*

grote draak en het kleine meisje dat fluit speelt. Dat doet me eraan denken dat ik Roosje nog eens moet laten musiceren. Ze heeft al veel te lang geen fluit meer gespeeld. Dat is misschien iets voor mijn volgende album. Ingrid komt er ook in voor; ze kunnen samen een duet spelen.

Dit jaar werd Yoko's twintigste verjaardag gevierd. Zijn er in die twintig jaar bepaalde dingen gebeurd waarvan u zegt 'dat is nu heel belangrijk' of 'dat is heel grappig'?

Er zijn een paar anekdotes verbonden met de plaatsen waar de verhalen zich afspelen. In *De grens van het leven* heeft een deel van de actie plaats op een kerkhof in de buurt van Rothemburg. Verschillende mensen van dat stadje zijn op zoek gegaan naar het kerkhof, maar konden het niet vinden. Natuurlijk niet, want ik heb me daarvoor gebaseerd op een Brussels kerkhof.

Toen ik een paar jaar geleden aan de Rijn was voor een tv-reportage over Yoko, kwam de burgemeester van dat plaatsje: 'Bent u de tekenaar van die verhalen? Elke week komen

Frankrijk is er zelfs een school die mijn albums gebruikt om de wetenschappelijke richting te promoten. En dat heeft hen heel wat meer studentes opgeleverd.

Ik veronderstel dat u bij uw post ook wel eens scenario's van amateurs toegestuurd krijgt?

Inderdaad. Maar mijn antwoord is altijd negatief. Ik behoor tot een generatie striptekenaars die alles zelf doen. Eigenlijk zit het woord 'striptekenaar' me niet lekker. Het is foutief. Het zou 'stripauteur' moeten zijn, want ik schrijf eerst de teksten en daarna maak ik de tekeningen. Beide elementen moeten in perfect evenwicht zijn, anders deugt de strip niet. Ik moet ook eerlijk zijn tegenover mezelf en een bepaald kwaliteitscriterium hanteren: goede tekeningen en een goed scenario.

Er zijn tekenaars die zich beperken tot het tekenwerk en het verhaal aan een scenarist overlaten. Ik geloof niet, dat zij hun personage beleven zoals ik dat doe. Yoko is echt een deel van mezelf. Ik hoor haar stem, heb contact met haar in mijn dromen. Ik ben

Er deden nochtans geruchten de ronde als zou De bannelingen van Kifa het laatste album zijn. U zou uitgekeken zijn op Yoko.

Die geruchten komen door de problemen rond de hernieuwing van mijn contract. Er stonden clausules in die ik helemaal niet kon aanvaarden. Gelukkig is dat allemaal nu allemaal opgehelderd. Ik denk niet, dat ik ooit iets anders dan Yoko ga doen. Ze is te belangrijk voor mij. Aan het einde van *De bannelingen van Kifa* voelt Yoko zich fysisch zeer goed. Ze staat sterker dan ooit en zo ervaar ik dat ook. Ik zit nu op een topniveau met Yoko; een groot geluk dat me te beurt valt. Hoe meer Yoko erkend en naar waarde geschat wordt, hoe meer vertrouwen ik heb in wat ik doe. Er nú mee stoppen zou dom zijn. Dat recht heb ik zelfs niet; ik zou te veel lezers verdriet doen.

Yoko geeft me een doel in mijn leven. Als het slecht gaat is zij degene die me er weer bovenop helpt. Ik hoop dat mijn gezondheid het toelaat en dat ik ook Yoko's dertigste verjaardag nog mag meemaken.

Als ik niet meer in staat zou zijn te tekenen, dan zal ik romans over Yoko schrijven. Ik heb er trouwens net één voltooid. Als alles normaal verloopt, zal hij aan het eind van het jaar verschijnen.

Kunt u wat meer vertellen over die roman?

De roman heet *L'écume de l'aube* en handelt over Yoko's kindertijd. Het zijn haar eerste avonturen, nog vóór *Trio in het onbekende*. In het laatste hoofdstuk is ze bijna twintig en zal ze naar Europa vertrekken. Alles speelt in Japan op het eiland waar Yoko geboren is; ik noem het 'l'île des songes'. We maken kennis met haar familie en met personages die later in de strips voorkomen, zoals Aoki.

Waarom een roman?

Ik had zin om Yoko haar kindertijd te geven. De romanvorm heb ik gekozen omdat het voor dit verhaal nodig was in mijn personage te kunnen treden en haar gedachtenwereld te kunnen weergeven. Zoiets is in stripvorm

niet mogelijk. Ik kan in een roman ook meer van mezelf leggen. Het is krachtiger dan een strip, omdat de band tussen lezer en personage veel hechter is.

Ik ga vast en zeker nog meer romans schrijven. Zo is ook het vervolg op de avonturen van Tyo (Leloups eerste roman *Le pic des tenebres*. JMM) in grote lijnen klaar.

Waar haalt u de ideeën vandaan voor die verschillende verhalen?

Ik heb altijd ideeën voor drie á vier verhalen in mijn hoofd. Soms werk ik zo'n idee heel snel uit, soms doe ik daar heel lang over.

Het helse orgel was oorspronkelijk bedoeld voor een andere serie, maar ik heb het tien jaar in de kast laten liggen en uiteindelijk is het het tweede Yoko-album geworden. Het idee voor *Prooi en schaduw* kwam heel spontaan. Ik liet een keer een foto van een oud kasteel vallen en heel plots, in een fractie van een seconde, kreeg ik die inval van dat kasteel met die dubbelgangster. In mijn hoofd zit ook een verhaal dat zich afspeelt in China. Ik heb alle nodige ingrediënten. Ik hoef het alleen nog uit te tekenen. Daarmee wacht ik echter tot China weer wat populairder wordt.

Het stelt me gerust steeds een scenario in reserve te hebben. Zo weet ik al dat mijn

twintigste album zich in de ruimte zal afspelen en dat er naast Yoko een andere heldin op het voorplan zal treden. Dat twintigste album zal echt een vuurwerk van tederheid worden.

Ik stel me voor dat u zich heel wat moeite getroost om u te documenteren?

Inderdaad. Voor *De danseres van Bali* bijvoorbeeld, ben ik naar Bali gereisd. Ik had twee fototoestellen en een videocamera bij me. Gelukkig was mijn dochter er om alles te dragen. In Hong Kong heb ik meer dan duizend foto's gemaakt ... om er uiteindelijk een handjevol te gebruiken. Voor mijn nieuwe album heb ik ook al heel wat foto's gemaakt en ik moet er ook veel voor lezen (Hij toont me de foto's van het station en de kathedraal van Keulen en de eerste potloodtekeningen van dit verhaal. Yoko voor de Dom; schitterend in alle details. In een aanpalende kamer ligt een stapel boeken over treinen en over de Rijn en zijn kastelen.)

Kunt u ons al iets vertellen over dat volgende avontuur van Yoko?

Te veel ga ik er niet van onthullen. Het verhaal heet *De Rheingold* en, zoals de titel doet vermoeden, speelt het aan de oevers van de Rijn. De *Rheingold* was een zeer

luxueuze trein, een soort Oriënt Express, die van 1928 tot 1939 het traject Amsterdam-Bazel reed. De trein is nu gereconstrueerd en doet dienst voor toeristische uitstapjes. Yoko neemt in dit verhaal de plaats in van een Japanse vriendin die uitgeschakeld wordt. Er zijn agenten van vreemde mogendheden, moorden worden niet geschuwd en alles is omgeven met een waas van mysterie. Ingrid komt er in voor en Roosje. (Leloup toont me – niet zonder gepaste trots – zijn *Rheingold* en laat hem door de kamer rijden. De schuiven van de wandkast zitten boordevol treinstellen. Sommige zijn uiterst zeldzaam en waardevol, legt hij me uit. Zelfs buiten in de tuin loopt een spoor. 'Van speciaal materiaal,' zegt hij 'het is bestand tegen regen en sneeuw. Ik heb in de winter prachtige video-opnames gemaakt van mijn trein in de sneeuw.')

Hebt u andere projecten op het oog ter gelegenheid van 20 jaar Yoko Tsuno?

Nee. Het is jammer, maar het is niet mijn fout. De uitgeverij kan geen geld meer vrijmaken voor dat soort dingen. Posters, gadgets en dergelijke, dat kon vroeger wel. Er is natuurlijk dat mooie nummer van *Spirou/Robbedoes* waar ik heel blij mee ben, maar voor de rest is er niets gepland.

Een verdienstelijk auteur als Roger Leloup verdient wel wat meer aandacht. Wij hopen dat we met dit interview ons bescheiden steentje hebben bijgedragen tot de viering van 20 jaar Yoko Tsuno. Van harte proficiat, meneer Leloup.

Voor de fans: *Stripwinkel Wonderland* in Hasselt (België) brengt een poster van Yoko Tsuno uit in de reeks *Vrouwen in de strip*. Oplage: 250 exemplaren, genummerd en gesigneerd. Prijs: f24,95 / Bfr.495

De Nederlandse GELUIDSCHIRURG VAN DISNEY

door
REIN VAN WILLIGEN

Walt Disney kwam in Nederland in 1939 voor het eerst met een avondvullende tekenfilm op de proppen. Deze werd terstond van Nederlands geluid voorzien om hem zo voor iedereen toegankelijk te maken. Men ging zelfs nog een stapje verder: de teksten uit het boek van Sneeuwwitje's boze stiefmoeder - want over die film hebben we het - werden in het Nederlands geletterd.

Na de oorlog werden alle in Nederland uitgebrachte Disney-hoofdfilms in het Nederlands nagelipt. Tot de jaren '60. Op dat moment besloot men de films in het oorspronkelijke Amerikaanse geluid uit te brengen. Puur om financiële redenen. Tot halverwege de jaren '70. Toen kwam men er achter, dat het ondertitelen van filmkopieën op de lange duur kostbaarder was dan het nasynchroniseren van deze produkten. Ook was de tekenfilmmarkt groeiende. En om de concurrent voor te blijven moest men er alles aan gelegen liggen de films voor een breed publiek toegankelijk te maken.

Ook niet-Disney-films worden steeds vaker in Nederlandse versies uitgebracht. Toch springen de Disney-films er vaak, niet altijd dus, bovenuit, om de simpele reden dat Disney meer financiële faciliteiten biedt om een optimaal produkt te waarborgen.

In **Arnold Gelderman** heeft Disney een meer dan goede regisseur gevonden. Deze geluidschirurg (zeg maar mierenneuker, aldus Gelderman zelf) heeft als extra pluspunt dat hij zelf acteur is. Wie een nasynchronisatie-sessie meemaakt is minimaal gefascineerd door zijn rustige en prettige werkwijze. Ik zocht hem op in de *Meta Sound Studio* in Amsterdam. Daar waar de *Ducktales* nagesnaveld en de *Smurfen* nagesmurft zijn en waar een film als *Assepoester* nagesynchroniseerd is.

Wie ziet met hoeveel geduld en hoe zorgvuldig er wordt gewerkt, kan niet langer clichématig blijven beweren dat het Nederlandse

produkt shit is. Integendeel: vergelijk de originele versie van *Oliver & Co.* met de Nederlandse. De laatste wint met meer dan een neuslengte.

Hoe kom je in de wereld van de nasynchronisatie terecht?

Arnold Gelderman: Daar rol je in. Ruim tien jaar geleden, zo niet twaalf, werd ik gevraagd, als acteur, om een rol te doen in een tekenfilm. Dat was *Jungleboek*, onder regie van **Harry Geelen**. Daar deed ik onder andere Kaa, de slang, in. Toen ik daar op de plaats van de acteur zat en ik zag die bek van die slang open en dicht gaan, zei ik tegen Harry: 'Is het niet leuk als ik daar dit of dat doe?' 'Enig, ja doen', was Harry's reactie. Naast Harry stond **Otto Krooshof**. Hij deed het Disney-werk. Na afloop trok hij aan mijn mouw en vroeg me 'of ik er wat voor voelde om een film lipsynchroon te vertalen en te regisseren?' Ik had het nog nooit gedaan, maar ik wilde het best proberen. Ik zeg nooit: 'Dat kan ik niet!'

Om met Kaa de slang te spreken: 'Trust in me...'

Ja, verdomd, hahaha. Zo gezegd, zo gedaan. Mijn eerste film werd *De fluit met de zes smurfen*. Dat ging heel leuk.

Dat moet geen eenvoudige klus geweest zijn. Die film is van Franse origine en daar hebben ze toch een ander taalgebruik dan wij 'ollanders.

Tussen twee haakjes, Frans is mijn tweede moedertaal. Mensen weten niet wat lipsynchroon vertalen is en onderschatten dat. Je kan een script heel goed vertalen, maar dan moet het nog in die lipbewegingen passen. Vandaar dat je veel langer vertaalt. Je luistert en kijkt tegelijk naar het script. Hoe zeg je dat in goed Nederlands? En dan ga je, als je het beeld terug hebt gezet, meepraten. Meestal is het te lang, want Nederlands heeft vaak meer woorden nodig. Zelfs ten opzichte van het Frans.

Toen ik begon, werkte ik nog op de snijtafel; dat is ideaal. Je kunt het beeld makkelijker vertragen. Dat kan nu ook met video-apparatuur, maar dat werkt niet zo lekker als op de tafel. Het is wel zo, dat je op den duur, thuis, achter je video en je monitor, kunt gaan werken.

Dat ben ik dus gaan doen en langzamerhand ontwikkelt zich dat. Tussendoor speelde ik ook veel toneel. Op een goed moment had ik zoiets van: 'Ja, dat door Nederland reizen met een stuk of wat weliswaar goede kritieken heeft... En als het doek open gaat en je staat voor een zwart gat, met drie hoofden hier en twee daar, dat communiceert niet, dat speelt niet lekker.' Na een poosje denk je: 'Jongens, wat doe ik?' Ik vind het ook zo gek, dat mensen praten over een carrière. Als het stuk afgelopen is, succes of niet, moet je weer opnieuw beginnen. Iedere keer weer 'solliciteren'.

Je toneelervaring is natuurlijk wel belangrijk geweest voor het nasynchroniseren?

Ja. Ik heb het voordeel met dit nasynchroniseren, dat ik als acteur zelf veel nagesynchroniseerd heb. En dat ik het nòg doe. Wel veel minder dan vroeger. Maar daarom begrijp ik de problemen van de acteur. Er zijn mensen die regisseren, maar zich niet in die acteur kunnen verplaatsen omdat ze het zelf niet

foto Rein van Willigen

doen. Een identificatieproces.

Na de smurfenfilm kwam de televisieserie. Dat waren 185 films. Dat werd te gek. 's Ochtends en 's middags opnemen in de studio. 's Avonds vertalen. Dat houdt je niet vol. Ik heb mijn zwager, waarvan ik vond, dat hij een goed taalgebruik had, gevraagd om die scripts voor mij 'voor te vertalen'. Dan hoef je je hersens maar op 50 procent te zetten. Als je twee vertalingen hebt, dan word je rijker. Het kan zijn, dat iemand iets op een manier vertaalt waar je zelf niet op gekomen zou zijn. De volgende stap voor hem was het lipsynchroon vertalen.

Ik heb ook een heel leessysteem bedacht voor het nemen van pauzes. De Fransen hebben het makkelijk: onder het scherm heb je een balk (la bande rythme). De film gaat draaien, simultaan komt in die balk de tekst die jij moet zeggen. De Fransen hebben ook geen andere taal op de koptelefoon, die zien alleen het beeld en horen niets. Ze staan met acht acteurs, op hun sokken, om een microfoon heen, net als bij een hoorspel. Ze doen twee of drie filmpjes van een half uur per dag! Per dag!! Ons systeem is iets levendiger. Als je een tekst wil veranderen hoed je niet eerst die balk te veranderen. Je spoelt de video wat terug om een andere tekst te kunnen proberen. Het voordeel van dat andere systeem is wel, dat de acteurs tegen elkaar kunnen acteren. Dan kan het wat levendiger worden, maar maakt er één een fout, dan moeten die andere zeven het ook overdoen.

Je hebt door hun systeem een vaste kern, terwijl het systeem in Nederland, zoals jij het hanteert, meer mogelijkheden biedt, waardoor je op veel meer talent een beroep kunt doen.

Je hebt in Nederland een vaste kern gehad. Waar ik op aangevallen word, en dat bestrijd ik, is, dat het altijd dezelfde stemmen zijn.

Daar is niet waar. Natuurlijk zie je er wel eens een keer een zelfde stem in, maar daar bouw ik nieuwe mensen omheen. In *Assepoester* laat ik de koning door **Lex Goudsmit** doen. Sinds *Jungleboek* heeft hij geen Disney-film gedaan. Als je dat verweten wordt... sorry. Die koning is Lex; een hele lieve burgerlijke koning.

Je kunt hem moeilijk de rol van Assepoester geven.

Nee. Casten is in dit vak een ontzettend moeilijk probleem. Als mij gevraagd wordt of ik een film wil doen, dan krijg ik een projectie. Ik ga daar zitten en me afvragen wie dat in het Nederlands kan doen. De eerste klap krijg ik altijd, omdat je zo overdonderd wordt door het enorme Amerikaanse talent. 'Mijn God, wie moet dat in het Nederlands doen?' Bij *The Little Mermaid* zag ik Scuttle – die in het Nederlands Jutter wordt genoemd – en dacht meteen aan **John Kraaijkamp**. Punt uit. De anderen kiezen is denkwerk. Daar gaat tijd in zitten. Vaak is je eerste klap een daalder waard. Dan is de vraag: 'Kan die acteur? Wil die acteur? Wordt 'ie genoeg betaald, of te weinig?' Maar dat zijn goddank dingen, waar ik niet over ga.

Zijn er acteurs die niet willen?

Wel eens. Ze vinden dat nasynchroniseren beneden hun stand is. Dat komt, omdat ze niet weten wat het is. Ik heb wel eens mensen, grote namen, laten komen, die het nog nooit hadden gedaan. Die hadden zoiets van: 'Mijn God, wat is dit enig!' En: 'Het is moeilijker dan acteren.' Je moet van hier tot daar sync zijn én de juiste emotie hebben én de juiste toon, noem maar op. Wat ik zo leuk vind: ik praat niet meer over stemmen, ik praat over acteurs.

Bij Disney kun je geen gekke stemmetjes

'gaan doen'. dat kan niet. Het is echt... echte emotie. Bij Disney praat men niet over voices, maar over talents.

Met *De Smurfen* deden we met z'n vijven – gemiddeld – zo'n achttien karakters. We kwamen op één film per dag. Dat tempo ontstaat naarmate de tijd langer wordt.????? Je werkt relatief sneller.

Ik heb net 100 *Ducktales* gedaan. **Sacco van der Made**, die Oom Dagobert speelt, gaat die eend leren kennen. Hij wordt Dagobert en op een goed moment hoef ik weinig in te grijpen, wat betreft de kleur. Hooguit bij de synchroniteit. Daarnaast heb ik een serie van *Lucky Luke* gedaan. *The Wuzzles*, *De Gummiberen*. Het klinkt misschien pedant, maar ik vergeet een heleboel.

Eén van de mooiste films die ik ooit gedaan heb, dat was geloof ik een film van **Jean Image**, *De schele koning en de kraai*. Eén van de mooiste M&E (Muziek- en Effectband. RvW), die ik ooit gehoord heb. Het klopte perfect!

Jammer dat deze film nooit gelopen heeft.

Die is te mooi. Daarom doet 'ie het niet. Dat is zo artistiek: voor de fijnproevers. Als die geweest zijn moet je hem uit de roulatie halen.

American Tail van **Don Bluth** en **Steven Spielberg** heb ik gedaan. In principe ga ik ook deel twee doen. Die heb ik gezien in een prentaal stadion. Eén van de stemmen is die van **Jimmy Stewart**. Een stem uit duizenden. Wie moet dat in Nederland doen? Forget it. Niet denken: dat is Jimmy Stewart. Verzin maar wat. Als een imitator in het Nederlands Jimmy Stewart gaat nadoen, werkt het niet. Ga weg!

Grappig is het, te constateren dat een Assepoester na veertig jaar niets aan kracht heeft ingeboet.

Ik kan het je nog sterker vertellen: Disney-films zouden op de filmacademie gebruikt moeten worden. Neem de editing als voorbeeld. Op het juiste moment 'tsjak': een pauze. Als de heks in *The Little Mermaid* tegen Ariel zegt: 'Ik wil één ding van jou hebben, je stem...' Eenentwintig, tweeëntwintig, drieëntwintig. 'Mijn stem?' Dat is zo'n knappe pauze. Als je daar meteen op reageert is het komedie, begrijp je. Maar zo is het dramatische expressie. dat is vakwerk. (...)

Het is enig om voor Disney te werken. Ik zeg altijd maar zo: 'Je hebt Disney en dan komt er een hele tijd niks. Of misschien *De schele koning en de kraai*, of een Tsjech, of een Rus, maar dat is uitzonderlijk en dan pas komen de anderen.' Ik durf in alle oprechtheid te zeggen, dat *Ducktales*, the Movie, die ik hiervoor (Assepoester. RvW) heb gedaan, niet die kwaliteit is. Ik vind het een opgeblazen *Ducktales* die we ook op de televisie zien, zeg maar een special, maar dan voor een groot beeld. Ik vond hem te schreeuwerig. Maar het is een Disney en er zitten best enige

momenten in, zoals die geest die uit de wonderlamp komt. Het is een mindere produktie, maar ik heb hem toch gedaan. Toch moet je er weer keihard aan trekken, want als je eenmaal voor Disney komt te werken krijg je constant te horen: 'Arnold, we want first quality.' Terecht, en daarom blijven ze Disney.

De kritiek in Nederland, vooral van de grote bladen, is niet mals geweest. Vervelend was de opmerking: 'De nasynchronisatie was weer in handen van Arnold Gelderman en dat kon je duidelijk merken, want hij brengt er niks van terecht. Steeds weer dezelfde stemmen, steeds weer de **Sacco van der Made's**, de **Paul van Gorcum's** en de **Peter Arian's**.'

Sacco van der Made, dank je de koekoek, na 100 tv-films kan ik toch moeilijk een andere acteur Oom dagobert laten doen. **Paul van Gorcum** komt niet eens in de film voor.

Dat slaat nergens op. Ik heb gedaan wat ik zag; ik heb geprobeerd daar dingen uit te halen, maar pas op, ik moet iets invullen in een film, die niet de mijne is. Maar ik probeer wel al het mogelijke te doen. Ik durf te beweren, dat deze film voor 95 procent synchroon is. Dat sommige karakters, zoals de neefjes, schreeuwerig zijn, dat vind ik ook. Maar ik moet dat evenredig doen aan de Amerikaanse geluidsband; dat is keihard. Het begin, wat een parodie is op de films van **Steven Spielberg**, is loeihard. Het schijnt dat de jeugd dat enig vindt.

Een journalist zal toch eens moeten kunnen kijken als 'dat' kind waarvoor die film gemaakt is. Niet dat je klakkeloos alles moet accepteren wat je voorgeschoteld krijgt.

Je bedoelt, dat je moet weten: 'Wat is mijn doelgroep?'

(...)

Het synchroon zien, is zeer subjectief. Wat ik hartstikke synchroon vind, daar kan een ander van zeggen: 'Dat is veel te laat'. En andersom.

Ik krijg de indruk dat de originele versies ook niet altijd synchroon zijn.

Weet je dat ik dat ook durf te zeggen? Bij *The Little Mermaid* liet ik **Blake Todd** (de director foreigner post productions van Disney, die verantwoordelijk is voor de nagesynchroniseerde versies. RvW) drie fragmenten zien, die a-sync waren. Ik kreeg als antwoord: 'Fuck you!' Maar los daarvan is er een wederzijds vertrouwen. Mijn positie is kwetsbaar. Als regisseur die aangetrokken is en de verantwoordelijkheid heeft voor zo'n uiteindelijk Nederlands produkt, sta ik tussen de distributeur Warner Bros. en Disney Burbank. Disney Burbank wil alleen maar first quality. Ze willen van alle rollen horen wat ik uitkies. Het zal hun een zorg zijn wie het doet, als het maar correspondeert met de desbetreffende stem van het origineel. Maar – en dat begrijp ik heel goed – Warner Bros.

Frits Lambrechts – die in de film *Assepoester* de muis Pieter speelt – en Arnold Gelderman

wil mensen trekken, dus die willen op de affiche 'namen' hebben. Dan zeg ik: 'Prima, maar... die mensen moeten auditeren en voldoen aan de eisen van Disney en mij.'

Het lijkt mij zeer onwaarschijnlijk, dat er ook maar één iemand naar een Disney-film gaat kijken vanwege de stemmen.

Men gaat naar een *Assepoester* van Disney en niet omdat één of andere big star van Nederland de stem van *Assepoester* doet. Als ze de bioscoop verlaten kunnen ze zeggen: 'Wat leuk, *Assepoester* werd door die en die gedaan.' Dat geloof ik wel. Maar daarover verschillen de meningen. Sommigen beweren dat het toch helpt. Ik heb natuurlijk wel een soort van veto-recht.

Gelderman noemt een voorbeeld waarin de distributeur een andere naam, dus acteur, voorstelde, dan Gelderman zelf voor ogen had. Achteraf bleek zijn keus toch wederom de juiste te zijn.

We hebben van **Blake Todd** een fax gekregen waarin hij zegt dat onze versie van *The*

Little Mermaid de beste is, zowel in acteren, als regie en mix. Dat beschouw ik als een groot compliment. Kijk, een land als Duitsland is technisch ook perfect, maar ze missen de emotie.

Kun je, in jouw functie als free lance-regisseur, bepaalde films weigeren?

Ja. Als een film je niet aanspreekt, hoe kun je hem dan gaan vullen (met stemmen. RvW). Tegen Blake Todd zei ik over *The Little Mermaid*: 'Het is mijn kind geworden.' 'En dat wil ik van je horen!' was zijn reactie.

Gelderman loopt naar de kast en haalt de bladmuziek van Assepoester te voorschijn. Hij zingt: 'A dream is a wish, your heart makes.' Hij vertaalt direct, al zingend: 'Een droom schenkt je weer vertrouwen... Dus laat je hart niet langer treuren...'

Ik laat de vakman achter. Hij heeft nog een grote klus te doen. De rol van Assepoester was ten tijde van het interview nog niet zeker. De andere stemmen waren niet alleen bekend, maar ook al op de band vastgelegd.

WINKELN

De strip is overal. Promotie is verder overbodig. Ik heb het zelf geconstateerd. Er is geen ontkomen meer aan. Een verslag van een onvoltooide winkelmiddag. Eind januari. Opgewekt naar het reisbureau. Dollar op een dieptepunt. Gidsje Florida opgehaald. Voorop die gids de geweldige Flintstones. Met supersaurus Dino badderend in de zee voor de kust van Miami. Gut, wat lollij. In the mood thuisgekomen bestel ik bij de Stichting Bont voor Dieren vast zomer-T-shirts. Eén van Van Oekel die een pantervel van een dame ruikt. En de siamees Loedertje van Jan Kruis. Onderuitgezakt op m'n bed lees ik de gids. Helaas geen woord over de Rocky Mountains. Voor de zekerheid zet ik de decoratieve wekker. Kuifje, Bobby en Haddock rammelen mij wakker. Slaperig zie ik nog juist hoe voor me het beeldje van Kuifje omarmd met Marilyn Monroe uit de kast lazert. M'n zoon-tje heeft zojuist Bob de Beer ongelukkig gelanceerd. Vaag schiet mij mevrouw Hendricks van de Bijenkorf te binnen. Zij kan over Bob's succes lyrisch worden. 'De maatschappij is koud en hard. Teddyberen stellen mensen nooit teleur. De mensen zoeken waarschijnlijk warmte'. 't Zal je dochter maar zijn. Getergd sta ik op. Moet nog even langs Albert Heijn. Ik ontdek Suske en Wiske-drink, Bollie en Billie-kwark, vreselijke Croky-papegaaien en de Avonturen van Nibby en zijn vriendjes. Her laatste een gratis stripboek bij die gruwelijke gaten-zoutjes. Flipje-jam sla ik al jaren over. Flintstone-tandpasta en -borstel leg ik ter rug. En met enig genoegen zie ik ergens Mickey Mouse-aardewerk uiteenspatten. Vervolgens probeer ik tot rust te komen met m'n lijfblad Libelle. Grrr. Een advertentie voor Blue Band-ontbijtbordjes. Met randillustratie van Jan Jans. Ik neem mij plechtig voor m'n zondagse hardgekookte ei op zo'n bord tot moes te slaan. Met een hamer. Totaal stripparanoïa verlaat ik de kruidenier. Bij het reisbureau annuleer ik Florida. 'Heeft u iets hoog in de bergen van Frankrijk, Zwitserland? Doe maar wat'. Charmant pakt de baliejuif een Novotel-folder. Asterix en Obelix glimmen mij toe. Op dat moment moet ik sprekend

op Willem de Zwijger hebben geleken. Naast me staat een idioot met een Bommel-stropdas om. Voor me loopt opeens een dwaas met Jopo de Pojosokken. En de visboer verkoopt krab in Gulden Scharen-blikjes. Als ik tenslotte huilend van ellende de kantoorbuchhandel binnenrol, stoot ik m'n hoofd. Aan een standaard met wenskaarten van Garfield, Martin Lodewijk en Kamagurka. In de krantenbak introduceert Spiderman himself het beursfonds Marvel Entertainment op Wall Street. En ik zie drie en dertig verschillende strip-schoolagenda's. Ontredder reis ik af naar huis. En zoek troost in de echtelijke sponde. Ik waan me veilig. Tot opeens naast me wordt geroepen: 'Kijk eens!' Trots houdt partnerlief een tweetal rubberen zwangerschapspreventiesokjes omhoog. Ontworpen door Joost Swarte en Art Spiegelman. Stripfiguren hebben ons leven in een wurgende greep. 'Maar Bits,' hoor ik al, 'dat is toch fantasisch. Een bloeiperiode voor de strip!' Laat ik u even uit de droom helpen. De Toestand stopt. Bij Lombard gaat het magazine Jet op slot. Het blad Dommel is opgeheven. Tekenaars staan straks op straat. Kuifje is inmiddels in de voorlaatste levensfase beland. De fase van herdrukken en Tjil Uilenspiegel-reprises. En bij Big Balloon loopt het voor geen meter met De Smurfen sinds het verdwijnen van de tv-tekenfilms. Her en der wordt nog wel wat gedrukt. Maar dan vooral de kosten. Originele bladen zijn weg. Het is bijna over. Natuurlijk. Daar is zomaar het nieuwe Simpsonblad. Off all things. De Simpsons. Van die tv-ellendelingen die je een jaar lang overal aantreft. Om vervolgens te worden gevolgd door een nieuwe neuzelserie. Of zoals enkele merchandise-mensen het zeggen: 'Succes op het verkooppunt wordt bepaald doordat de characters als totaalconcept worden gebracht. Maar zonder televisie red je het niet'. Zo zit dat. Strips. Straks alleen nog verkrijgbaar in het winkelrekje met het opschrift: 'Bekend van radio & tv'.

Ben Bits

AGENDA

t/m 11 september

Expo met Kuifje-curiosa, Halletoren, Grote Markt, Brugge, België.

t/m 15 september

Expositie 'Alles over Hergé', Welkenraedt, België.

t/m 15 september

Expo met originelen van onder anderen Roba, Hergé, Funcken, De Moor, Dupa en Renaud, Het Domein van Beloeil, Beloeil, België.

t/m 17 september

Overzichtstentoonstelling met werk van Theo van den Boogaard, Lian Ong, Kamagurka, Eric Schreurs, Bert van der Meij e.a., Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

14 en 15 september

6e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Valkenswaard.

20 september t/m 22 oktober

Expositie Lian Ong & Bert van der Meij, Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

20 september t/m 26 oktober

Expositie van origineel tekenfilm-artwork uit de Disney Studio's, Animation Art 'Name that Toon', Berenstraat 19, Amsterdam.

18 t/m 20 oktober

De Stripedagen '91, Het Turfschip, Breda.

25 oktober t/m 26 november

Expositie Kamagurka, Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

26 en 27 oktober

9ème Fête de la BD, Audincourt, Frankrijk.

1 t/m 16 november

Expositie van origineel tekenfilm-artwork van Paul Driessen, Animation Art 'Name that Toon', Berenstraat 19, Amsterdam.

19 november t/m 30 december

Expositie 'American Classics' (onder andere The Flintstones, Tom & Jerry), Animation Art 'Name that Toon', Berenstraat 19, Amsterdam.

21 t/m 24 november

4e Holland Animation Film Festival, 't Hoogt, Utrecht.

22 t/m 24 november

Festival International 'BD Charleroi-Image '91', Charleroi, België.

29 november t/m 5 januari 1992

Expositie Moebius, Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

8 december

46e Algemene Ledenvergadering Het Stripschap (inclusief ruilbeurs), De Meervaart, Amsterdam.

14 en 15 december

Stripgidsdagen, De Warande, Turnhout, België.

14 februari t/m 17 maart 1992

Expositie Pinelli, Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam.

20 maart t/m 21 april 1992

Expositie Ralf König, Art Gallery Comic Sense, Singel 417, Amsterdam (onder voorbehoud).

Het bego met

Op 20 mei van dit jaar werd Annie M.G. Schmidt tachtig jaar. Aangezien er in Stripschrift aan illustratoren over het algemeen weinig aandacht wordt geschonken, leek de verjaardag van Schmidt ons een mooie en gepaste aanleiding om eens even stil te staan bij het illustreren van haar werk.

Bij Uitgeverij Querido verscheen onlangs het boek *Altijd acht gebleven*. Over de kinderliteratuur van Annie M.G. Schmidt. Tevens loopt er – onder dezelfde naam – in het Letterkundig Museum te 's-Gravenhage een tentoonstelling van haar werk. Met dank aan auteur en uitgeverij publiceren wij hieronder het hoofdstuk dat dieper ingaat op de illustratoren van het werk van deze grote schrijfster.

Vanaf 1 oktober 1949 schreef Annie M.G. Schmidt wekelijks voor *Het Parool* versjes en verhaaltjes voor kinderen. Deze verschenen op een aparte pagina, die aanvankelijk *Parool-junior* heette en onder redactie stond van Wim Hora Adema. In de jaren vijftig werkten ook vele anderen aan deze kinderpagina mee, met nu bijna vergeten namen als S. Franke, Christine Meijling, Josine Reuling, Marian Smeets, Marjolein de Vos en de bekendere C. Wilkeshuis, maar ook met Hans Andreus en Remco Campert. Incidenteel werkten mensen mee als K. van der Geest, Ed Leeftang, Clare Lennart, Lizzy Sara May, Mirjam Noordenbos, Geert van Oorschoot, A. Rutgers van der Loeff-Basenau en Guus Vleugel. Ongeveer de helft van de bijdragen was echter van Annie M.G. Schmidt. Tal van haar inmiddels klassieke figuren zijn ontstaan voor de kinderpagina's van *Het Parool*: *Dikkertje Dap*, *het schaap Veronica*, *het beertje Pippeloentje*, *Jip en Janneke* en andere. De pagina was steeds rijk geïllustreerd, bijna altijd door Wim Bijmoer en Fiep Westendorp. De laatste zou haar

leven lang onverbrekkelijk als illustrator met Schmidt verbonden blijven. De teksten van Schmidt in *Het Parool* werden door Reinold Kuipers, toen werkzaam bij *De Arbeiderspers*, vanaf 1950 in boekjes gebundeld. Zo zijn de beroemde poëziebundels voor kinderen met de illustraties van Wim Bijmoer ontstaan, te beginnen met *Het fluitketeltje* (1950). Naar schatting maakte Bijmoer tussen 1950 en 1960 bij het werk van Schmidt rond de zeventienhonderd illustraties, door hem 'prentverbeeldingen' of 'plaatjes' genoemd.

Fiep Westendorp illustreerde de acht boekjes met schetsen over Jip en Janneke. Ook deze klassiek geworden silhouetjes zijn afkomstig van de kinderpagina's van *Het Parool*, toen trouwens in het algemeen een broedplaats voor journalistiek, literair en beeldend talent en een belangrijke bron van de naoorlogse humorcultus.

Bijna altijd kan men aan illustraties zien uit welke tijd ze stammen. Bij die tijdgebondenheid speelt ook de ontwikkeling van de druktechniek een rol. Nieuwe technieken maken meer of andere dingen

mogelijk, waardoor het karakter van de illustratie mede wordt bepaald. Vaak wordt een boek opnieuw geïllustreerd, terwijl de tekst hetzelfde blijft. Het komt zelden of nooit voor dat de illustraties dezelfde blijven, terwijl de tekst grondig verandert.

Daaruit blijkt nog eens de ondergeschiktheid van de illustraties aan de tekst. De tekst bepaalt niet alleen het onderwerp van de plaatjes; de plaatjes, en in het bijzonder het omslag, zijn ook een middel om de verkoop van de tekst te bevorderen. Deze hele gang van zaken leidt ertoe dat er tussen illustratoren onbedoeld een creatieve wedijver kan ontstaan, die ons bewust maakt van de mogelijkheden en de moeilijkheden van het illustreren, ten aanzien van selectie, tekstgetrouwheid, detaillering, karakterisering en stijl. Illustratoren kunnen uit een zelfde tekst ter illustratie verschillende passages selecteren; de ene keus kan, maar hoeft niet, relevanter zijn dan de andere. Tekstgetrouwheid is een begrip dat er globaal op neerkomt dat een illustrator dienstbaar is aan de tekst en de tekst moet volgen; in concreto komt het erop neer dat een illustrator niets moet tekenen dat strijdig is met de tekst; kinderen, maar niet alleen zij, zijn wat dat betreft heel precies. Verder moet de tekenaar zo goed mogelijk uitdrukking geven aan de stemming en de emotie die door de tekst worden opgeroepen; de expressie van de tekening moet overeenkomen met die van de tekst. Ten slotte zijn er verschillen in individuele stijl, waarvan begrippen als markantheid, kleurgevoel, lijnvoering en dergelijke afhankelijk zijn. De

n altijd een versje...

door

MURK SALVERDA

illustraties bij het werk van Annie M.G. Schmidt leveren enkele voorbeelden van creatieve wedijver in al deze opzichten. **Wim Bijmoer** is de eerste illustrator van de versjes van Schmidt en van haar twee boeken over *Abeltje*. Sommige van deze boeken werden later door anderen van plaatjes voorzien: **Fiep Westendorp** illustreerde *Het hele schaap Veronica* (1972), **Jan Jutte** *Het beertje Pippeloentje* (1983)

en **Thé Tjong Khing** de *Abeltje*-boeken (1980). De resultaten van de diverse tekenaars kunnen met elkaar vergeleken worden. Die vergelijking geeft tevens inzicht in de mogelijkheden en de beperkingen van het illustreren van boeken.

Het schaap Veronica

De gedichten

De klassieke lichtvoetige gedichten van

heel kleine mannetjes met grauwe

KERSTLIEDJE

Die avond scheen er een witte ster,
O, het is lang geleden,
En de drie Koningen kwamen van ver
over de heuvels gereden,
en herders en lammetjes stonden daar
en een os en een ezel, dicht bij elkaar.
Rondom het stalletje stonden ze,

maar...
HET KINDJE WAS NIET TEVREDEN.

Nu kwamen de dieren uit heel het land.

O, het is lang geleden,
Een witte beer en een olifant,
silletjes aangelreden.

Een hert en een rossige vos en een hond.

Zwijgend stonden ze daar in het rond,
Het kindje staarde met open mond.

MAAR HET WAS NOG NIET TEVREDEN.

Toen kwamen er uit de witte vallei,
O, het is lang geleden,
duizenden kinderen in een rij
over de sneeuw gegleden.

Zij zijn langs de herders en dieren
gegaan.

Zij hieven hun kyrieleison aan.

Tot vlak bij het kribbetje gingen
zij staan.

EN TOEN WAS HET KINDJE TEVREDEN.

ANNIE M. G. SCHMIDT.

we h

We

Adrie

Wi

deren

hebb

warn

van

bij

Kijk

keek

daar

hele

een

gleed

Ma

Maar

begon

helpe

dag l

ook t

keek

Nu g

hebb

moet

zou j

ken.

zin.

Jay

heus

Vo

boute

jes in

dat

het

laats

man

Annie M.G. Schmidt zijn genoemd naar één van de hoofdpersonages, het schaap Veronica. Er zijn vier hoofdfiguren: de lieve dames Groen, die echter een beperkte horizon hebben, de dominee, die als man en herder de leiding denkt te hebben en graag matigende wijze woorden spreekt, en het schaap, dat met haar dierlijke spontaniteit tegen wil en dank inbreuk maakt op het kleinburgerlijke decorum. Deze absurde vriendenkring maakt mee wat de familie Doorsnee in de jaren vijftig gewoonlijk meemaakt: ze gaan op visite, bakken pannekoeken en gaan een dagje naar het strand; ze winkelen, spelen blindemannetje, slanken af, bezoeken dierentuinen en gaan op vakantie naar de Veluwe; ze vieren Sinterklaas, kerst en verjaardag, tuinieren en maken een reisje naar Parijs; ze genieten van een film of vergapen zich in een museum. De manier van zeggen, de op spreektaal gebaseerde, geraffineerde, stijl, van Schmidt draagt veel bij tot de grappigheid van de gedichten, zoals al vaak is opgemerkt. Maar nog belangrijker, zeker voor haar tekenaars, is de humor van de situaties die ze creëert, de injectie met het absurde die ze aan het alledaagse verhaal geeft. Haar verteltrant is in dit opzicht bijzonder beeldend. Juist haar situationele humor maakt het voor tekenaars met gevoel voor karikatuur zo aantrekkelijk om haar werk te illustreren.

Drukgeschiedenis

Tussen januari 1950 en 1959 verschenen de Veronica-verzen ongeveer maandelijks op de kinderpagina van Het Parool. Zeventien werden in 1951 gebundeld tot *Het schaap Veronica*. Kom, zei het schaap Veronica uit 1953 bevatte nog eens negenentwintig verzen. Met dertig latere gedichten werden beide bundels in 1960 samengevoegd tot *Het hele schaap Veronica*. Op een enkel gedicht na zijn zo alle Veronica-verzen uit Het Parool in boekvorm gepubliceerd. Op initiatief van **Wim Hora Adema** gingen de Veronica-verzen in Het Parool vergezeld van lijntekeningen van **Wim Bijmoer** (1914). 'Meestal begon het met haar versje, maar soms ook met de tekening waar zij iets bij maakte. We hadden eindeloze telefoongesprekken,' vertelde Bijmoer over zijn samenwerking met Schmidt in 1970 aan **W. Jungman** in Het Parool. De Parool-tekeningen zijn ook in de boeken opgenomen, bij elk vers één. Ze hebben dezelfde lichtvoetigheid als de verzen. Ze horen naar mijn mening net zo bij Het schaap Veronica als de tekeningen van **Tenniel** bij *Alice's adventures in Wonderland* en de tekeningen van **Shepard** bij *Winnie the Pooh*.

In 1972 verscheen de derde druk van *Het hele schaap Veronica* met 22 tekeningen in kleur en 19 in zwart/witte toon van

Wat wensen de kaarsen ons?

WIESE zijn kaarsen branden en Kerstmis. De ene rij die met

Het Parool publiceerde op 24 december 1946 het eerste kinderversje van Annie M.G. Schmidt

Afb. 1. Een dagje aan het strand, illustratie van Wim Bijmoer (1950)

Fiep Westendorp. Gezien de aard van de grijs-tinten zijn haar zwart/wit-prenten vermoedelijk reproducties van oorspronkelijke kleurplaten. Vanaf deze druk gaat trouwens niet ieder versje meer vergezeld van een plaatje.

De tekeningen an Bijmoer zijn net als de gedichten onderworpen aan strikte vormelijke beperkingen. Het feit dat de tekeningen oorspronkelijk in de krant zijn verschenen, heeft invloed gehad op de techniek: het zijn lijntekeningen in zwart/wit, met duidelijke contouren. Slechts een enkele keer wordt er van toon gebruik gemaakt; meestal worden nuances gesuggereerd door streepjes. Schaduwen worden aangegeven door zwart of door arceringen. De ruimte waarbinnen de tekeningen werden afgedrukt was meestal dezelfde: twee kolommen breed en ongeveer negen centimeter hoog. De personages zijn dezelfde als in de gedichten: de dames Groen, de dominee en het schaap Veronica zijn de vaste hoofdpersonen en dan zijn er nog wisselende figuren die steeds aan de tekst worden ontleend. De tekeningen in de bundels zijn gelijk aan die in de krant, op enkele na. In de eerste tekeningen in *Het Parool* is naast de dominee nog een man aanwezig; in de boeken ontbreekt deze. Bij de allereerste tekening – op visite – zou men nog kunnen denken dat behalve de dominee ook de huisknecht een kopje thee meedrinkt; beide mannen komen ten slotte in de tekst voor. Bij het tweede gedicht zijn achter de vleugel in de krant twee mannen – onder wie de dominee – getekend. In de tekst komen ze geen van beiden voor; de vleugel is daar trouwens een piano. In *Het schaap Veronica* is die tweede man verdwenen. De dominee is gehandhaafd, hij staat op elk plaatje. De twee volgende plaatjes in *Het Parool* hebben ook een tweede man, die naderhand is verdwenen. Vanaf de vijfde aflevering in *Het Parool* (20 mei 1950) is, conform de tekst, de dominee de enige man. Ook de wisse-

lende personages en situaties worden door Bijmoer voortaan tekstgetrouw weergegeven.

De Veronica-tekeningen van Wim Bijmoer

De figuren van Bijmoer hebben een duidelijk karakter. De dominee is een kale ronde man in een zwart pak. Met een gezicht waar de permanente goedgemutsheid van afstraalt. Soms hangt een sigaret parmantig in zijn mondhoek. De dames Groen zijn goedgekleed en deftig van voorkomen, niet in het minst door hun extravagante hoeden en hun precieze manieren. Aan de andere kant zijn zij niet te beroerd om zelf de handen uit de mouwen te steken. Ze doen Veronica in bad en helpen haar met koken. De één is wat molliger dan de ander, ze onderscheiden zich van elkaar, maar lijken toch op elkaar, daar zijn het dan ook zusters voor. Het schaap valt een beetje uit de toon; het is weliswaar een fatsoenlijk beest en het is even groot als de volwasse-

nen, maar haar stijl is informeel en ze maakt zich ook wel eens vuil. Zowel in de tekst als in de tekeningen heerst er een sfeer van een zekere welstand, van betaamelijkheid en van gemoedelijkheid. In de tekeningen van Bijmoer hebben de personen veel oogcontact. Dat en hun klaarblijkelijke opgewektheid schept een hartelijke en vriendelijke atmosfeer.

Bijmoers tekeningen zijn vrij gedetailleerd. 'Een dagje aan het strand' uit *Het schaap Veronica* begint met de regels:

Zeg, zei het schaap Veronica, als we gaan zonnebaden, wie zou er dan het bruinste zijn, de dominee of ik? Wel, zeiden toen de dames Groen, da's makkelijk te raden: een dominee wordt bruiner, want zijn vacht is niet zo dik.

Op de tekening (afb. 1) wordt de dominee ingegraven door de dames Groen, wier lichamen geheel bedekt zijn door vooroorlogse badkleding. De knieën en de borst van de dominee zijn nog onbedekt door zand, zijn armen zijn al ingegraven, maar desondanks rookt hij lustig zijn sigaretje. Rechts van hem ligt een zandemmertje; de ene zuster schept zand over hem heen, de andere heft van opwinding de armen in de hoogte. Het schaap Veronica – in bikini met een modieuze zonnebril op – drinkt, gezeten in een strandstoel, een flesje cola. Links van haar staat een tafeltje met een thermosfles, twee kopjes en nog een zonnebril; op de grond staat een picknickmand. Op de achtergrond een vlieger, vogels, twee tenten, twee strandstoelen, een kind dat aan het scheppen is, een dikke man in zwembroek en natuurlijk de zee, met in de verte een boot met drie schoorstenen.

Op zo'n gedetailleerde manier gaat Bijmoer steeds te werk. Karakteristieken van

Afb. 2. De ouders van Annie M.G. Schmidt, met de tuinman en de dienstbode (± 1910)

Afb. 3. Fiep Westendorp illustratie voor de heruitgave van *Een dagje aan het strand* in 1972

houding, voorkomen en kleding worden steeds iets aangezet, waardoor een karikaturaal effect wordt bewerkstelligd. Zowel in de tekst als in de tekeningen wordt het decorum vaak doorbroken door triviale feiten of doordat het leven sterker is dan de leer. Opvallend is dat de dames Groen en de dominee steeds een ouderwets uiterlijk meekrijgen. De badpakken van de dames zijn daar een aanwijzing voor en op de prenten is de dominee gekleed in een zwart pak met vadermoeder, wat in de jaren vijftig toch al zeer gedateerd was, op het excentrieke af. Rond 1910 ging de vader van Annie M.G. Schmidt zo gekleed (afb. 2), maar veertig jaar later was dat niet meer gebruikelijk. Het schaap daarentegen is duidelijk van na de oorlog: het draagt een modieuze zonnebril, heeft een na-oorlogse bikini aan en drinkt cola. Door zulke details benadrukt Bijmoer het generatieverschil tussen de drie mensen en het schaap.

De Veronica-tekeningen van Fiep Westendorp

In 1972 verschijnt de derde druk van *Het hele schaap Veronica*, nu geïllustreerd door Fiep Westendorp, deels in kleur, deels in zwart en grijs. De kleuren die Westendorp gebruikt zijn wel gemengd, maar toch tamelijk fel: voornamelijk groen, blauw, paars en roze. Omdat de dames Groen bij Westendorp

allebei van groene kleren houden, overheerst het groen. Westendorp gebruikt vaak geen contouren; als ze dat wel doet vallen de kleurvlakken niet altijd helemaal binnen de contouren. Tal van details komen overeen met details uit de tekeningen van Wim Bijmoer, wat te verklaren is uit de gemeenschappelijke tekst. De illustraties zijn typisch 'Fiep', vooral door de sprietige kapsels, de ronde hoge neusjes of de neuzen als een driehoekspunt, de verdunning van benen en poten en andere details. In het algemeen staan de illustraties van Bijmoer dicht bij de tekst. Bijmoer had bij 'Een dagje aan het strand' de op één na laatste regel als uitgangspunt genomen:

Toen groeven ze de dominee tot aan zijn nek in 't zand.

Fiep Westendorp kiest voor de tweede strofe:

Maar hee ... waar is de dominee? Hij is toch niet gaan zwemmen?

Warempel, kijk daar staat hij! Tot zijn enkels in de zee!

Wat is hij toch weer roekeloos, men moet hem altoos remmen.

Straks zwemt hij Het Kanaal nog over. Kom toch, dominee!

De illustratie van Fiep Westendorp bij dit

vers (afb. 3) is jolig, maar het schaap is hier slechts decorstuk. Het schaap is bij haar ook veel kleiner dan de volwassenen. Details als bij Bijmoer (colaflesje, zonnebril, bikini) ontbreken; alleen een eenzame zeester geeft aan dat we hier met een strand van doen hebben. De dominee, die tot zijn enkels in het water staat, heeft wel een vadermoeder en een streepjesbroek aan, maar hij heeft een Spaanse hoed op, en ziet eruit als een stierenvechter in ruste. Op zijn hoed zit een vogel. En hij heeft een drankneus. Eén van de dames Groen ligt op haar buik boven op een strandstoel. Is dat wel in de geest van de tekst? Zou een dame Groen met struise veren dat wel doen?

In het algemeen speelt het schaap bij Westendorp een minder prominente rol dan bij Bijmoer, hoewel ze toch de spil is van de hele cyclus. Ze is ook minder zelfbewust en opgewekt. Westendorp focust meer op de volwassenen: op de dominee en op de dames Groen, de één dik, de ander slank. Een ander opvallend verschil met Bijmoer is het gemis aan detaillering. Juist door de details geven de tekeningen

Zelfportret van Wim Bijmoer

van Bijmoer zo'n aardig tijdsbeeld en krijgen ze sfeer. Verder hebben de figuren van Bijmoer veel oogcontact. Dat geeft de tekeningen een sociale inslag die bij Westendorp ontbreekt. Westendorps figuren zijn tijdloos, neutraal en op zichzelf.

(Het tweede deel van dit artikel treft u aan in het volgende nummer van *Stripschrift*)

Altijd acht gebleven.

Over de jeugdliteratuur van Annie M.G. Schmidt.

Redactie: Tine van Buul, Aukje Holtrop, Murk Salverda (eindredactie) en Erna Staal Querido 1991

ISBN 90-214-8099-9

Prijs f34,90 / Bfr. 699

(160 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Murk Salverda (1944) is in het dagelijks leven hoofd afdeling tentoonstellingen van het Letterkundig Museum te 's-Gravenhage.

SCHRIJFT GESCHIEDENIS

Twee grootmeesters van het Italiaanse beeldverhaal, vermaard om hun op Milton Caniff voortbordurende clair-obscure stijl en geweldige vertellers kwaliteiten, hebben vrijwel terzelfdertijd een one-shot uitgebracht. Beide verhalen stellen een eenling centraal in roerige oorden van rond de eeuwwisseling. Heel wat striplezers hunkeren naar de produkten van Attilio Micheluzzi en Hugo Pratt. Laten we kijken of hun honger gestild wordt.

In *Siberië* blikken we aan de hand van de dagboek aantekeningen van *Gabriel Belosselski Kovalenski*, graaf Lazarev en briljant hoogleraar voor hogere natuur- en wiskunde, terug op zijn bittere leven tussen 1897 en de begindagen van de Russische revolutie. Ondanks zijn afkomst koestert hij communistische idealen. Ondergronds smeedt hij met zijn kameraden plannen voor een aanslag op tsaar *Nicolaas II Romanov*, maar zijn rivaal op het intellectuele vlak en in de liefde – *Andrej Andrejevitsj* – verraaft hem. Deze laat zich leiden door haat en jaloezie, terwijl hij in een gloedvolle discussie met Kovalenski nog stelde: ‘Gevoel en emotie zijn een andere naam voor het paard van Troje, waarmee de vijand ons fort kan binnendringen’. Als een Judas bewijst hij zelf zijn gelijk. Andrejevitsj kent, als gevolg van zijn eigen labiliteit, als geen ander de gevaren wanneer men zich laat leiden door zijn emoties, vandaar dat hij even vertwijfeld als bezeten

waarschuwt voor Kovalenski's naderende val en, wat zijn idealen van rechtchapenheid en rechtvaardigheid betreft, die van hemzelf. Het was slechts een kus, die de ondergang inluidde. Het gemiddelde stripboek zou na Kovalenski's arrestatie op kunnen houden en dan over een heel aardige inhoud beschikken. Micheluzzi daarentegen begint nu pas op gang te komen. Hij stuurt zijn hoofdfiguur naar een strafdok in *Siberië*. Een lot erger dan de dood, want het leven kwelt hem in toenemende mate. Niet door de ontberingen, maar doordat hoe langer hoe duidelijker wordt, dat Kovalenski datzelfde lot niet in het minst kan sturen. Zoals Andrejevitsj een Judas is, zo is hij een Jezus, een oprechte redder der mensheid. Hij is al even profetisch, getuige zijn woorden ‘Op een dag zullen zij ontwaken,’ die hij uit, nadat hij door bewakers in elkaar is geslagen en al even vergevingsgezind, als hij hen even later redt van een wisse dood. Maar dacht

Kovalenski aanvankelijk nog het hoogste geluk voor zijn landgenoten te bewerkstelligen met de vestiging van de heilstaat, gaandeweg moet hij ondervinden, dat hij geen greintje macht heeft over zijn eigen geluk, laat staan dat van anderen. ‘Als het waar is, dat iedereen baas is over zijn eigen lot ... bravo, Kovalenski,’ denkt hij halverwege het boek al vol twijfels. Hij blijkt een speelbal van het lot en dat geldt voor iedereen die in dit verhaal een rol speelt. Vrouwen worden verliefd op Kovalenski, waardoor ook zij de controle over hun leven als zand door hun vingers zien wegvloeden. Het geldt natuurlijk ook voor de verteller en de lezer, van wie het medeleven met de ‘held’ door Micheluzzi vertolkt wordt in de begeleidende teksten. Hij moedigt hem voor ons aan, troost hem en legt zich uiteindelijk met hem en met ons bij de feiten neer. Een mens kan de loop van de geschiedenis niet beïnvloeden; hij moet maar afwachten of de tijd zijn idealen realiseert. En mocht dat al voor hem zijn weggelegd, zoals ten lange leste voor Kovalenski, als de

Oktober-revolutie heeft plaatsgevonden en zijn naam is gezuiverd, dan blijkt dat er tussen het theoretiseren over een ideale wereld en het in praktijk brengen van die theorieën een diepe kloof gaapt. Bezit is het einde van het vermaak. Ook Kovalenski moet maar eens inzien, dat het volmaakte geluk niet bestaat. In *Siberië* slaagt **Attilio Micheluzzi** grandioos in zijn klaagzang op de vruchteloze zoektocht naar geluk, die de mens telkens

HIEDENIS

door
NOËL UMMELS

weer onderneemt. Zoals hij ook grandioos slaagt in zijn twee andere doelen in dit boek: een stukje historie belichten door middel van een meeslepend en ontroerend verhaal.

We mogen aannemen, dat **Hugo Pratt** ongeveer hetzelfde voor ogen had, toen hij aan zijn *Cato Zulu* begon. Althans, hij zal zijn lezers op zijn minst hebben willen onderhouden en dat hij zijn voorwoord met allerlei historische gegevens doorspekt, wekt de verwachting, dat in het verhaal pas echt een mooie geschiedenisles wordt geleerd. Maar het handjevol pagina's dat eraan voorafgaat, vertelt meer dan het verhaal zelf.

Pratts keus viel op de strijd tussen de Britse imperialisten en de autochtone Zulu in Zuid-Afrika. In 1897 vormt *Milton Cato* met enkele andere militairen het escorte van de jonge Franse prins *Lode-wijk Napoleon*, die het gevaarlijke gebied Itelesi in kaart moet brengen. Deze *Milton*, ook wel *Cato Zulu* en Eendekop genoemd, blijft van de eerste tot de laatste bladzijde een non-figuur, wiens enige karaktereigenschappen desinteresse en een wel meevallende baldadigheid zijn. In tegenstelling tot de tragische hoofdfiguur van Micheluzzi, krijgt de lezer met Pratts vage en zonder veel liefde op het papier gekwakte personage niet of nauwelijks een band. En wanneer men zich onmogelijk met de drager van een verhaal kan identificeren, kan het met zo'n verhaal al haast niet meer goed komen.

Maar dat is ogenschijnlijk ook niet de

bedoeling. Als de prins, zoals beloofd in het voorwoord, het loodje legt, krijgt *Cato* om enkel voor Pratt duidelijke redenen de schuld in de schoenen geschoven. Tien jaar dwangarbeid wacht hem, maar al dezelfde avond helpt iemand hem ontsnappen, want 'ik kan niet tegen de arrogantie van die kloterige officieren van ons'. En verder: 'Op een dag smeer ik 'm ook, maar nu gaat het om jou.' Opnieuw

HUGO PRATT

een mistig motief om *Cato* ditmaal uit de penarie te helpen. Enfin, het vogeltje is gevlogen en redt, op de hielen gezeten door zijn collega's, en passant een boerenvrouw. Haar man is de enige die aan het slot van het liedje nog voor een beetje verrassing zorgt, hoewel dat de acteurs in het verhaal merkwaardig genoeg ontgaat. Kennelijk vond Pratt de rol van de man en de dood van de prins voldoende stof voor een verhaal. Verder heeft hij maar wat

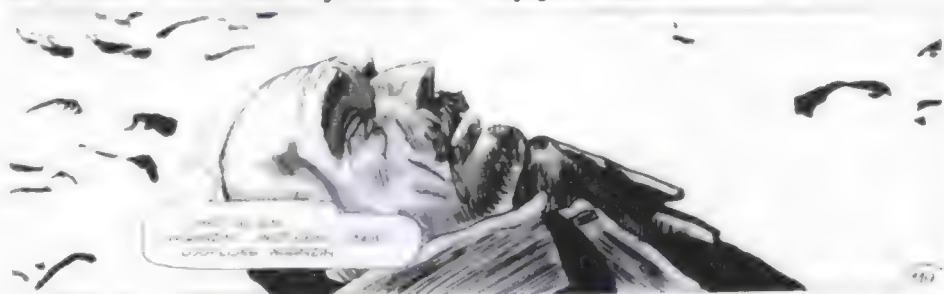
aan zitten rommelen, springend van de ene inval op de andere. Ofschoon er weinig verschil te bespeuren valt tussen al die conflicten met de Zulu, want daar komen zijn invallen grotendeels op neer. *Cato Zulu* is hopeloos oppervlakkig, vrijblijvend en blinkt – daardoor – alleen maar uit in prettige leesbaarheid.

Om dit futiliteitje ergens in de geschiedenis te plaatsen, is louter franje. Pratt hoopt zodoende tenminste de schijn van voorbereiding en aandacht voor het produkt te wekken. Hij voegt evenwel slechts een enkel feitje toe aan hetgeen men al van de onderhavige periode uit de geschiedenis wist of vermoedde. Als je zijn verhaal naast dat van Micheluzzi legt, blijft er ook wat de kracht van het tijdsbeeld betreft, niets van over.

Voortaan zal ik iedere geschiedenisleraar die mijn pad kruist, aanbevelen om *Siberië* tot verplichte literatuur te maken indien hij in de klas het ontstaan van de Sovjetunie behandelt. Micheluzzi, we zijn niet anders van hem gewend, heeft zich zo goed in de materie verdiept, dat de lezer als door *Barabas'* teletijdmachine een eindje terug in de tijd wordt geworpen. Je proeft de sfeer in adellijke kringen in St.-Petersburg, onder communistische samenzweerders, kringen rond de tsaar en in een Siberisch werkkamp. De abstractie van de geschiedenis wordt door Micheluzzi op onnavolgbare wijze concreet gemaakt. Hij weet dan ook mensen met hart en ziel op te voeren, die meegeleurd werden in de vaart der volkeren, in plaats van de stropoppen van Hugo Pratt, die slechts de toevallige getuigen zijn van een niet ter zake doend tijdperk. *Cato Zulu* mist als verhaal alles wat *Siberië* heeft. De eerste is op zwerige wijze getekend, de andere strip juist heel zwaar en gedetailleerd. Ofschoon in deze tekeningen de toewijding voor hetgeen men maakte, lijkt door te klinken, doen alleen in dit geval **Hugo Pratt** en **Attilio Micheluzzi** niet voor elkaar onder.

Siberië
Micheluzzi
Casterman 1991
ISBN 90-303-8902-8
Prijs f26,90 / Bfr.495
(128 pagina's, kleur, h.k.)

Cato Zulu
Pratt
Casterman 1991
ISBN 90-303-8388-7
Prijs f48,- / Bfr.895
(96 pagina's, kleur, h.k.)

STEVEN DE RIE

IK WIL DOLGRAAG EEN STRIP- ALBUM

door
JAAP EKHART

foto Nic Carsaauw

Hij is illustrator, cartoonist en striptekenaar. Illustraties tekenen voor boeken vindt hij niet zo boeiend, 'aangezien je gebonden bent aan tekst'. Cartoons zijn leuk, omdat ze kort en krachtig zijn. Strips genieten echter zijn voorkeur, 'want wat is er mooier dan het tekenen van verhalen, waarin allerlei karakters rondlopen?' Hij is tweeëntwintig jaar oud, geboren in Amsterdam, maar al elf jaar woonachtig te Mechelen. We ontmoeten elkaar in Utrecht, in een rumoerige stationrestaurant. Een gesprek met Steven de Rie.

Wanneer ben je met tekenen begonnen?

De Rie: Reeds op mijn zevende wist ik, dat ik voorbestemd was om striptekenaar te worden. Ik maakte toen mijn eerste stripverhaaltje op een afgescheurd stukje papier. Het was heel lelijk, maar ik voelde meteen wat je met het medium kon doen.

Nee, ik ben een autodidact. Op de middelbare school koos ik voor de richting 'Plastische Opvoeding'. Vervolgens ben ik een grafische opleiding begonnen, maar die onderbrak ik al na een paar maanden om op leercontract in een zeefdrukkerij te gaan werken.

Het is zeldzaam, dat je een tekenopleiding vindt waar je je eigen gang mag gaan. Neem

nu die grafische school: eerst leert men je je eigen manier van tekenen af om je de basistechnieken aan te leren en dan pas mag jij weer een beetje je gang gaan.

Is er veel werk van je gepubliceerd?

Zeer veel. Cartoons in bladen als *Weirdo's*, *Kampus*, *Perspectief* en *Pub-Magazine*, om maar enkele namen te noemen. Illustraties in reclamebladen en in een uitgave van *Lady Chatterly's lover*. Stripverhalen in folders over seksuele voorlichting, AIDS en drugsverslaving. Verder teken ik voor vakbladen als *Silkscreen*, *Snippers* en *Wereldwijd*. Veel dus, maar geen publiekstrekkingen, geen doorbraken. Wat ik tot nu toe gedaan heb, is helaas nog niet echt tot de grote massa doorgedrongen.

Ik wil dolgraag een stripalbum, maar de uitgeverijen willen geen onbekende namen. Enige

Heb je een tekenopleiding gehad?

tijd geleden heb ik werk gestuurd naar Jet, het magazine voor nieuw talent van Lombard. Ze vonden het te onconventioneel en ik kreeg het retour. Als je al beroemd bent, is er geen vuiltje aan de lucht. Dan worden je strips zelfs uitgegeven in hardcovers of ze het nu waard zijn of niet.

Uitgeverij Lombard vond je werk niet conventioneel genoeg. Dat impliceert al gauw, dat je stripverhalen qua inhoud en/of tekenstijl publieksonvriendelijk zijn. Laten we beginnen met de inhoud: waar gaan je strips over?

Ik reageer het liefst op de actualiteit. Wat me vooral aanspreekt, is het lot van de minderbedeelden, de slachtoffers van de maatschappij en de gekreukte mensen. Drugsverslaving en AIDS zijn dan ook onderwerpen die je dikwijls aantreft in mijn stripverhalen. Dat klinkt behoorlijk zwaar, maar deze zaken worden meestal luchtig gepresenteerd. Ik ben geen profeet, ik wil absoluut niet prediken en moraliseren. Wat ik wel vind, is dat je altijd een kritische houding moet aannemen ten aanzien van de maatschappij. Met een bloedserieuze aanpak bereik je volgens mij niet zo veel, daarom verwerk ik problemen bij voorkeur op speelse en toegankelijke wijze. Natuurlijk zijn er uitzonderingen, maar daar moet ruimte voor zijn.

Is Cool it baby één van die uitzonderingen? Ja, het verhaal gaat over een man en een vrouw, die het leven niet aankunnen. Ze wonen in een grote stad; er is echter niemand die hen helpt. De menselijkheid is zoekgeraakt.

Via *Cool it baby* probeer ik aan te geven, dat ik zo'n situatie afschuwelijk vind. Een strip is niet alleen communicatie, het is ook een weergave van een persoonlijk groeiproces, vooral als het om een in en in triest onderwerp gaat. Ik tracht in de tekening de opinie

uit het tekstdeel te onderbouwen en laat daarbij eerlijk mijn gevoelens zien. En inderdaad, het resultaat kan zijn, dat een dergelijke strip niet voor iedereen even toegankelijk is.

Het viel me op, dat je uiteenlopende tekenstijlen hanteert. Waarom doe je dat? Bij een bepaald onderwerp hoort een bepaalde stijl. *Cool it baby* is een grafisch experiment geworden; dat vond ik het best passen bij het onderwerp. De illustraties in *Lady Chatterly's lover* zijn daarentegen heel realistisch. Ik teken echter meestal karikaturale stripverhalen.

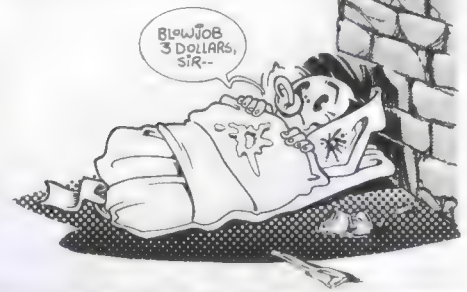
Af en toe begeef ik me van het gangbare pad, omdat ik vind, dat je jezelf niet steeds weg moet cijferen. Op gezette tijden moet je iets nieuws proberen. Maar om op de publieksvriendelijkheid terug te komen: het overgrote deel van mijn oeuvre is heel toegankelijk qua inhoud en tekenstijl.

De Stille Getuige

Joost moet toch ergens beginnen (1991)

Niet-gebruikte illustratie voor Lady Chatterly's Lover

Cartoon; ik ben geen profeet. Ik wil absoluut niet moraliseren.

In je werk combineer je de actualiteit en de realiteit dikwijls met science-fiction en magisch realisme. Vind je dat niet tegenstrijdig?

Absoluut niet, het fantastische is namelijk niet zo onrealistisch. Ik ben er bijvoorbeeld van overtuigd, dat telepathie geen onzin is. Je hebt het vast wel eens meegemaakt: je denkt continu aan iemand; de telefoon gaat en het blijkt de persoon te zijn aan wie je dacht.

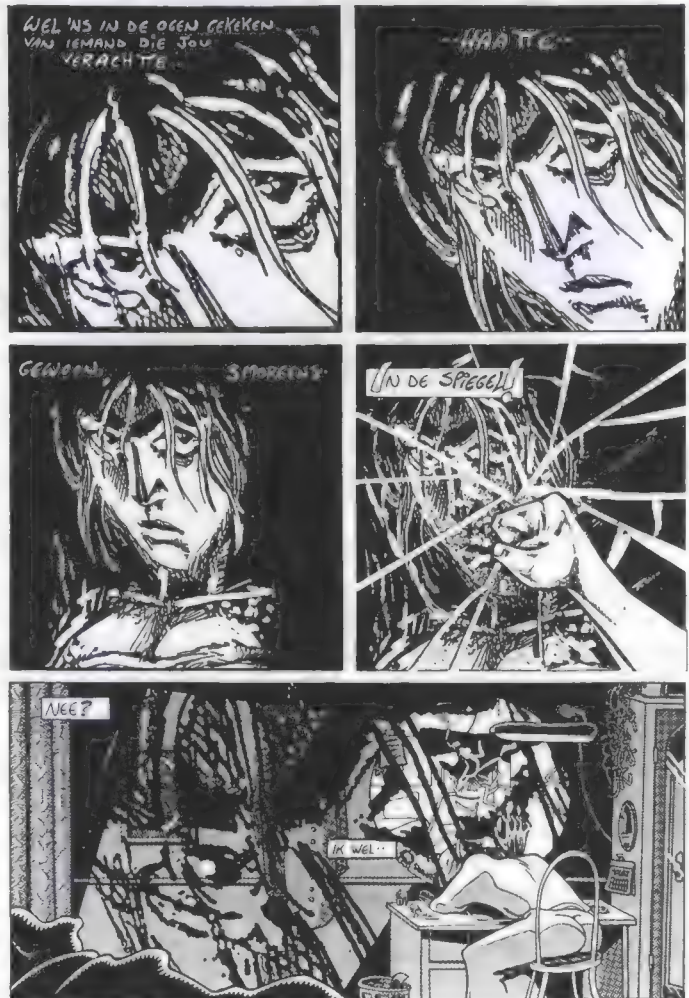
Het onbekende is ons meestal zeer bekend, allerlei kosmische zaken blijken tevens heel aards te zijn. Bovendien zijn science-fiction en horror de kapstokken waaraan je lekkere verhalen kunt ophangen.

In je verhalen loopt een aantal vaste personages rond. Wie zijn Joost, de Gazetmadam en de Stille Getuige?

Joost is een klootzak. Hij vertegenwoordigt mijn gal, mijn ergernis. Om die reden is hij een ongelooflijke etter. De Gazetmadam is wat geënt op de strip Vader en zoon van Peter van Straaten; zij heeft net zo'n tijdsbeeldfunctie. Via haar toon ik de mensen hoe ze nu net niet moeten zijn, denken en doen. Ze is doorleefd, grimmig, heeft een simpele kop met slechts één tand. Het is een oud secrete in een krantenkot.

De Stille Getuige is mijn favoriet. Op zijn borst draagt hij dan ook mijn logo. Hij is zich ervan bewust, dat hij een stripfiguur is, daarnaast weet hij dat ik zijn schepper ben. De Stille Getuige representeert de as van de ziel.

Strip geïnspireerd door Neneh Cherry's Inna City Mamma

Hij is wat hij is. Eigenlijk zou hij onzichtbaar moeten zijn. Het is een sleutelfiguur. Een mond heeft hij niet, alleen ogen waarmee hij ziet en doorziet.

Je maakt stripverhalen voor folders over AIDS en drugsverslaving. Teken je vanuit eigen ervaringen?

Nee, ik heb nooit een geestverruimend middel gebruikt. Roken en alcohol drinken doe ik ook niet. Maar desondanks kun je er wel over tekenen. Ik maakte al erotische strips toen ik nog maagd was.

Waardoor word je geïnspireerd?

De actualiteit, stripverhalen, films, muziek, etcetera, etcetera. Ik ben een alleseter. Cool it baby begint met de tekst 'So destructive when you sing your blues ...' van Neneh Cherry. Muziek is heel belangrijk voor me; Kate Bush is mijn idool. Striptekenaars die me inspireren zijn de Amerikaanse comictekenaars in het algemeen, want die weten

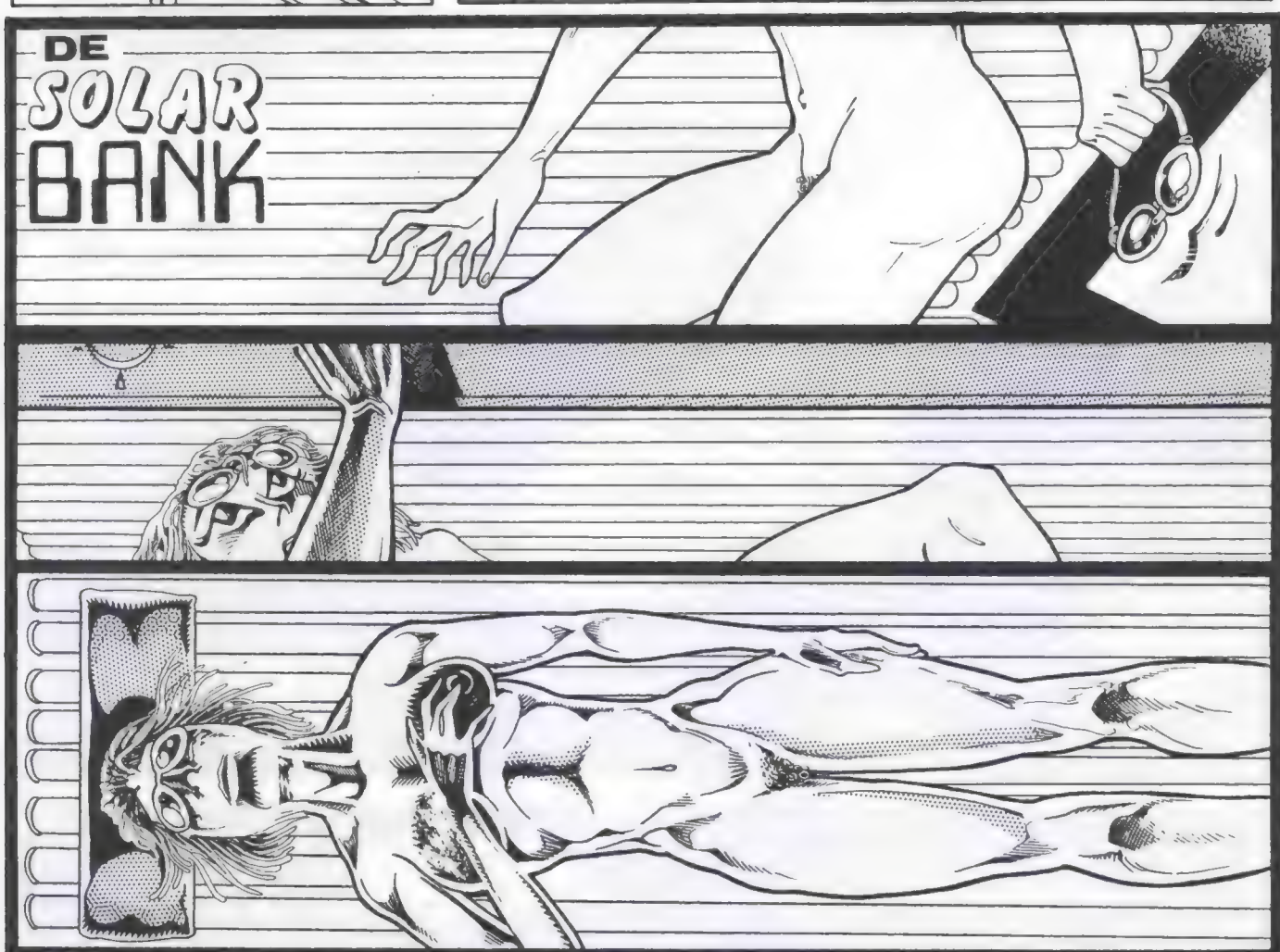
verhalen te vertellen. Individuele striptekenaars die me aanspreken zijn onder anderen Frank Miller, Will Eisner, Moebius en Comès.

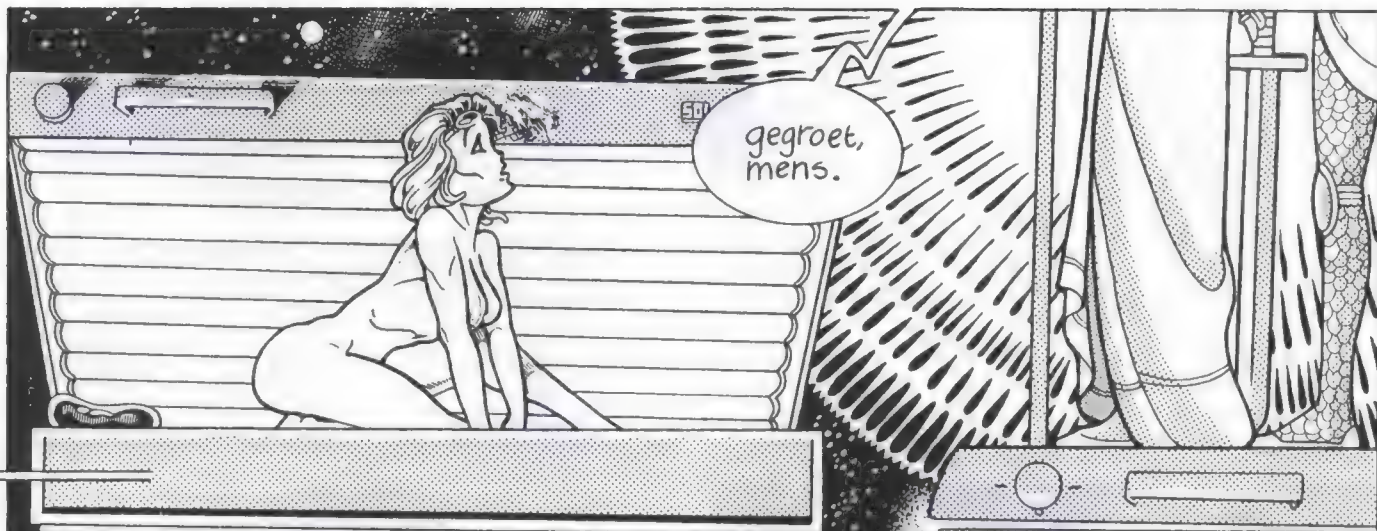
Ik gebruik mijn inspiratiebronnen bewust en onbewust. Citeren kan volgens mij geen kwaad. Het moet echter niet ziekelijk worden. Kopiëren doe ik niet, je zou het verwerken kunnen noemen.

Om in de sfeer van het fantastische te blijven. Heb je toekomstdromen?

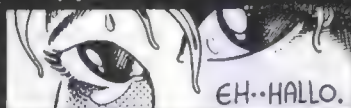
Jazeker. Ofschoon ik mezelf als beginnend tekenaar beschouw, wil ik eindelijk wel eens doordringen tot de grote massa. Er moet maar eens een album van mij verschijnen in de stripwinkels. Ik hoop dan ook, dat dit gesprek in drukvorm iets oplevert.

Steven de Rie's stripverhalen, illustraties en cartoons zijn een mix van helder, bewogen, energiek en trefzeker tekenwerk. Wie gaat zijn strips uitgeven?

50
gegroet,
mens.

EH..HALLO.

Zijt gij een van het
gezegende ras der
gelovigen?

N-NIET ECHT,
EIGENLIJK.

Dus de Here is niet in
uw hart om u sterker
te maken dan vele
legers?

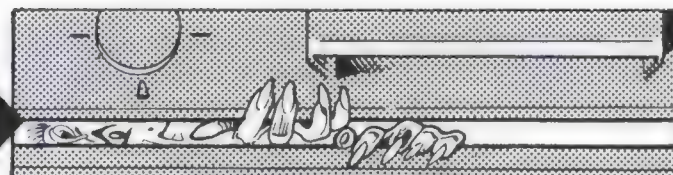
NEE..

MAAR KUNNEN
JULLIE NU
UITLEGGEN
WAT--

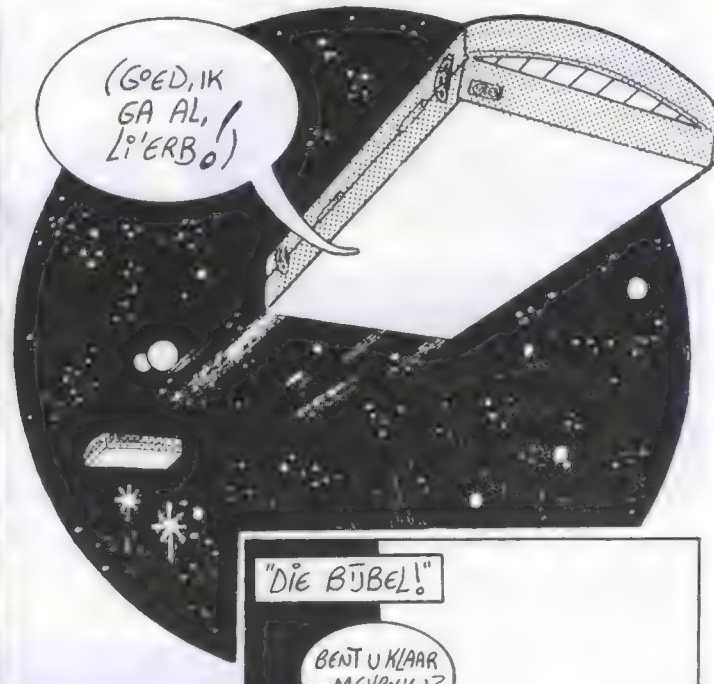
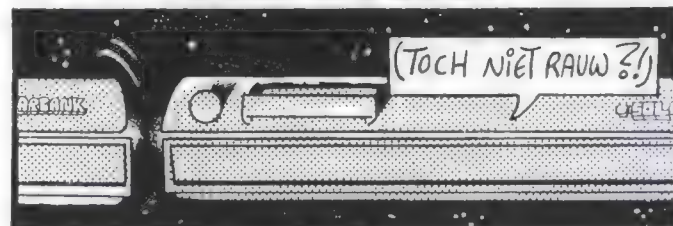

(SHIT, WEER MIS! DOE DIE HOLO-
GRAMMEN MAAR WEER UIT..*)
*RECHTSTREEKS VERTAALD UIT WIN'G'ENGLIS

(TOCH ZULLEN WE WAT VAN
DIE SUPERSTERKE "GELOVIGEN"
MOETEN VINDEN OM DE OORLOG
NOG TE WINNEN...)

KLONK!

Blueberry 29: Arizona Love

Giraud & Charlier
Big Balloon/Alpen 1991
ISBN 90-320-7508-X
Prijs f9,95 / Bfr. 195
(60 pagina's, kleur, s.k.)

Onze dolende cowboy is het spoor een beetje bijster geraakt. Dat mag niet al te veel verbazing wekken, want één van zijn geestelijke vaders - en dan nog wel degene die diens leven vanachter de schrijftafel bestierde - is overleden. **Jean-Michel Charlier**, één van de beste scenaristen die de strip ooit gekend heeft, plaatste *Mike Blueberry* keer op keer voor hete vuren, die hij alleen wist te trotseren middels het lenige denkwerk en de overmoedige acties, die de ex-luitenant, ex-vogelvrijverklaarde, maar nog steeds ongeschorene door de scenarist werden aangereikt. Tekenaar **Jean Giraud**, die al lang geen verstoppertje meer speelt met zijn alter ego **Moebius**, verzag deze westernavonturen van een rauwe, indringende sfeer, die in de strip zijn gelijke niet kende en in de film alleen werd voorbijgestreefd door inspiratiebron **Sergio Leone**.

Na de dood van Charlier in 1989 nam Giraud de onmogelijke taak op zich diens in de steigers staande scenario voor *Arizona Love* te kneden tot een respectabel vervolg in een serie, die al zo lang stilgelegen had. Het is helaas niet het nieuwe verhaal geworden, waar we met zijn allen op zaten te wachten. De talvende, weinig tot de point zijnde vertelstijl, die Moebius' geheel eigen strips kenmerken, vinden we ook hierin terug. Compleet met weinig opzienbarende, Freudiaanse droom. In een spetterende opening

kaapt Blueberry zijn vlam *Pearl* letterlijk voor het altaar weg, de verbijsterde bijna-echtgenoot *Stanton* met hevige wraakgevoelens achterlatend. De rijkard zet de achtervolging in, maar Pearl kan het in een handomdraai prima met haar ontvoerder vinden, daar het blijkt, dat ook hij in het bezit is van een mooie som gelds.

Waar de Blueberry-verhalen vroeger gelardeerd waren met details, lijkt de jongste aflevering hierop gebaseerd. De lezer wordt eigenlijk met een kluitje in het riet gestuurd en doolt met Blueberry door deze tamelijk stuurloze geschiedenis. De dialogen klinken ook niet altijd even overtuigend. Maar die regie! Meer dan ooit weet Giraud je met uitgelezen beelden in zijn ban te krijgen. En die tekeningen! Hoewel de scherpe kantjes er een beetje vanaf zijn en Giraud wat op de meer gelikte Moebius is gaan lijken, zal je zelden zo'n krachtig, van het talent druipend tekenwerk aantreffen. De inkleuring vormt tenslotte de kroon op het werk.

NU

Saga van een Wraak I: Frederik

(Collectie Boemerang 12)
Sels, Lekeu & Matton
Oranje 1991
ISBN 90-6661-049-2 (h.k.)
ISBN 90-6661-050-6 (s.k.)
Prijs: f18,50 / Bfr.345 (h.k.)
f 7,95 / Bfr.160 (s.k.)
(48 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Uitgever **Ronnie Matton** kennen we als de man die verantwoordelijk is voor de fondsen Blitz en Farao, waarvan de strips tegenwoordig onder het vaandel van uitgeverij Oranje op de markt komen. Hij schrijft scenario's, bijvoorbeeld in samenwerking met **Lekeu** voor tekenaar **Erwin Sels** in *Saga van een Wraak*. Deze geheel Vlaamse produktie vertelt de bewogen familiegeschiedenis van de *Furnelles* vanaf het uitbreken van de Franse Revolutie.

In het eerste deel - *Frederik* -

staat deze zoon des huizes centraal. Hij ontloopt de uitmoording van zijn familie, doordat zijn vader hem in het revolutiejaar 1848 naar Engeland stuurt. *Frederik* wil daar graag met *Viviane de la Moillière* trouwen, een telg uit een middeleeuwse, adellijke familie. Haar vader weigert, omdat hij in zijn ogen niet van de juiste adellijke afkomst is. De titel van de *Furnelles* stamt pas uit de tijd van Napoleon en voor *De La Moillière* is *Frederik* dan ook niet meer dan een omhooggevallen bourgeois, een parvenu. Hij neemt dit niet, maar moet na een duel met de vader het land uitvluchten en *Viviane* gaat met hem mee.

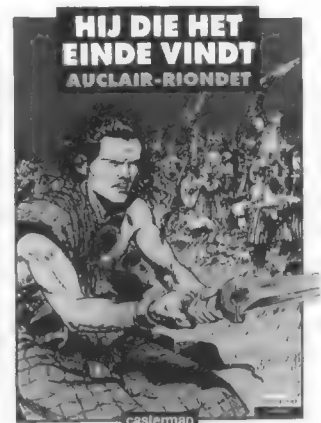
Het verhaal kan bogen op ingrediënten als uitheemsheid (de twee geliefden varen naar Zuidoost Pacific), geweld, drama en een vleugje bloot. Zonder twijfel belooft *Saga van een Wraak* dan ook de zoveelste doorsnee-avonturenreeks te worden. Het eerste deel is voor mij een teleurstellende ervaring geweest. Hoewel het een inleiding betreft en het van sommige verhaallijnen nog onduidelijk is waartoe zij zullen leiden, maakt het een warrige indruk. Het verhaal kan nergens boeien, de dialogen

klinken hol en gezwollen en zowel humor als spanning ontbreken. De tekeningen van **Erwin Sels** zijn houterig en expressieloos en door het bonte kleurengebruik komen ze overladen over. Wellicht kan hij als jonge tekenaar in de loop der jaren het één en ander bijschaven. Misschien ligt het negatieve beeld, dat ik na deze eerste kennismaking van *Saga van een Wraak* heb gekregen, aan de

zware doelstelling die het auteurssteam zichzelf heeft opgelegd. Het moet een epos worden over de laatste decennia van het Britse Rijk, waarbij de spanningen tussen Fransen en Engelsen een belangrijke rol spelen. Dat vergt een gedegen historische onderbouwing, die in *Frederik* ontbreekt. Men komt niet verder dan het maken van een oppervlakkige, historische schets en daarbij begaan de auteurs de vergissing, dat een vleugje geschiedenis meteen een interessante strip oplevert.

RS

Hij die het einde vindt

Auclair & Riondet
Casterman 1991
ISBN 90-303-8454-9
Prijs f11,90 / Bfr.425
(104 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Met *Hij*: Op weg naar het bed van de zon hielden **Claude Auclair** en **Alain Riondet** een vurig pleidooi voor moeder natuur. Zij wisten de lezer van diens verwantschap met al wat leeft te doordringen en ons zo enig verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen ten opzichte van het fraais dat ons omringt.

Die wijze les kan ons niet vaak genoeg geleerd worden, echter zorg voor onomstotelijke argumenten en varieer de invalshoek. In deel twee van hun reeks - *Hij die het einde vindt* - snijdt de herhaalde boodschap geen hout, terwijl het daar toch om draait. Auclair maar vooral Riondet komen niet veel verder dan het breed uitmeten van de wreedheden waar sjamaan in spe *Hij* in een grove dwaling voor opteert. Het grote doel, het bereiken van het bed van de zon om onsterfelijk te worden,

wordt terzijde geschoven, omdat men zijn onsterfelijkheid alleen maar kan realiseren als ontzagwekkende en machtige held. Een grijsaard die het kan weten, spelt hem dat op de mouw. En het bed van de zon is slechts een mooie, doch nutteloze droom. Eén en ander blijkt een voor Hij onmisbare loutering op zijn weg naar het sjamaendom. Met deze conclusie loopt de strip tenslotte helemaal spaak. De lezer wordt met een motief afgewimpeld, dat nauwelijks toegelicht wordt en verre van overtuigend klinkt. Een verhaal zonder geldig uitgangspunt is een eind zonder begin: het bestaat niet, het is in feite geen verhaal.

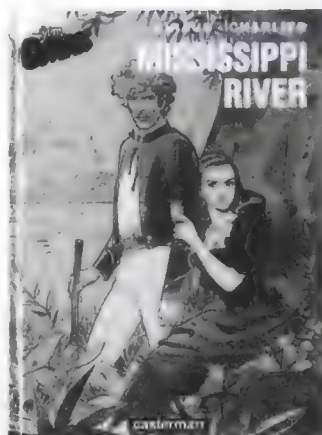
Enkele platen in potlood die Auclair vlak voor zijn dood maakte, zijn in het boek met een kleine beschrijving van handelingen en dialoog opgenomen. Daarna namen **Jacques Tardi** en **Jean-Claude Mézières** elk drie pagina's ter hand om het verhaal te voltooien. Zoals je van hen mag verwachten, gebeurde dat op heel vaardige wijze, maar in een zo plechtige sfeer gedijen Auclairs statige, zij het uitdrukkingarme tekeningen toch beter. Spijtig dat deze man niet op grootse wijze afscheid van de stripwereld heeft kunnen nemen.

NU

Jim Cutlass 1: Mississippi River Jim Cutlass 2: De man van New Orleans

Giraud & Charlier (deel 1)
Rossi, Charlier & Giraud (deel 2)
Casterman 1991
ISBN 90-303-8567-7 (deel 1)
ISBN 90-303-8568-5 (deel 2)
Prijs f 14,90 / Bfr....
(60-64 pagina's, kleur, h.k.)

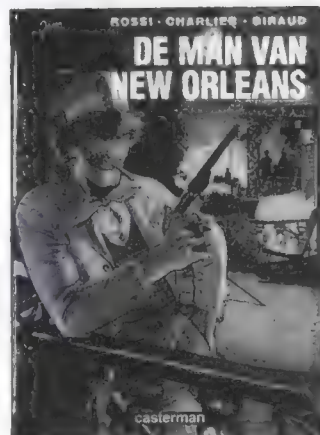
De scenario's van **Jean-Michel Charlier** kenmerken zich door een spannend verhaal, een hoofdpersoon die zich vaak alleen geplaatst ziet tegenover een overmacht en een geheimzinnige tegenstander, de marionettenspeler die bij zijn ontmaskering een oude vijand van de hoofdpersoon blijkt te zijn. De eerste twee delen van **Jim Cutlass** bevatten deze ingrediënten ook. Jim Cutlass wordt ten onrechte

beschuldigd van moord en zijn erfenis wordt betwist, hetgeen spannende gebeurtenissen oplevert en uiteindelijk de ontmaskering van de onbekende. Een nadeel bij deze plot is, dat het aantal mogelijke verdachten zeer beperkt is. De nauwlettende lezer vermoedt vrij snel wie de bewuste persoon is, die Cutlass in narigheid brengt. Bovendien mogen de situaties uitzichtloos, de overmacht groot en de dood nabij zijn, je voelt als lezer, dat Jim zich wel redt.

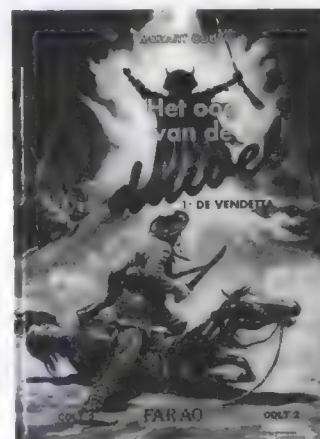
Mississippi River verscheen als softcover-album in 1980 bij Oberon. De kritieken waren toen deels lovend, deels slopend. Een spannend verhaal, maar met (enkele) tekeningen die als haastwerk van **Jean Giraud** werden bestempeld. Het gerucht ging toen, dat het boek gemaakt was om zijn eigen uitgeverij voor een dreigend verlies te behoeden. Zij bleef voortbestaan en Giraud vestigde zijn aandacht weer op de topwestern *Blueberry* en zijn alter ego: **Moebius**. De onbeantwoorde vragen in *Mississippi River* bleven onbeantwoord en Jim Cutlass werd vergeten.

Jaren later werd de strip voorgelgd aan **Rossi** en die voelde er wel voor om een aardige western te maken. *De man van New Orleans* werd door hem in eenzelfde sobere stijl getekend, maar de beperkingen van Rossi ten opzichte van Giraud springen in het oog. Zijn tekenwerk steekt boven de middelmaat uit, maar ik heb een voorkeur voor wat hij doet in het verhaal *Léa* uit zijn serie rond **Julius Antoine**. De beklemmende sfeer, die door deze thriller waart, vinden we

niet terug in de twee goedverzorgde hardcover-albums van **Jim Cutlass**, maar dat zal ook aan Charliers verhalen liggen, die zoals gezegd spannend zijn, maar daarbij blijft het ook.

RT

Het oog van de duivel 1: De vendetta

(Collectie Colt 2)
Couto
Oranje 1990
ISBN 90-6661-041-7 (h.k.)
ISBN 90-6661-040-9 (s.k.)
Prijs f 18,50 / Bfr.345 (h.k.)
f 7,95 / Bfr.160 (s.k.)
(48 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Brazilië. De onfortuinlijke landeigenaar **Ubaldo** en de zijnen worden het slachtoffer van een vendetta van een oude bekende: **Atenor Balbino**. De enige overlevende van het ongelukkige gezin, zoon **Alcindo**, is buiten zinnen van woede en verdriet. Hij zweert de dood van zijn familieleden te wreken en sluit zich aan bij de groep van **Hidario Lopes**, een jeugdvriend van zijn vader.

Zo komt hij uiteindelijk oog in oog te staan met de bloeddorstige **Baldino**. 'En daar zat hij... in een enorme lege ruimte op een vermolmd oude bank, kuchend en ziek. Hij stonk naar salpeter en uit de grond leek een bedwelmende rook zich te ontwikkelen. Alcindo kon nauwelijks geloven dat dit de man was op wie hij de heksenjacht had ontketend.' De wraakactie laat niet lang op zich wachten. Echter voordat Alcindo de kamer kan verlaten, wordt ook hij het volgende slachtoffer van 'het oog van de duivel'.

Maar deze verblindende amulet, die bij **Baldino** om de hals bungelt en hem demonische krachten schenkt, heeft als zijn ultieme slachtoffer diezelfde **Baldino** uitgeverkoren, want het kleinood heeft hem gemaakt tot wat hij is: een bloeddorstige en gewetenloze misdadiger. Als lezer kun je hem zijn daden derhalve niet aanwrijven.

De vendetta is een zwak album van tekenaar/scenarist **Mozart Couto**. Het is slecht getekend, er zijn te felle kleuren gebruikt en de karakters zijn slecht uitgewerkt. Het onderscheiden van de personages wordt extra bemoeilijkt, doordat elk gezicht dezelfde trekken heeft.

PB

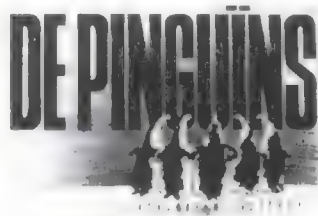
De Pinguïns

Van der Meij
Sherpa 1991
ISBN 90-72995-21-X
Prijs f 12,50 / Bfr.250
(72 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Waar is de tijd dat ik iedere maand toen de *Wordt Vervolgd* in de bus viel, meteen begon te bladeren tot ik *De pinguïns* van **Bert van der Meij** vond. Iedere keer werd ik getroffen door de onbeschrijflijke meligheid en de ongeremde absurditeiten? Maar wat mij het meest aantrok was het totaal losgeslagen surrealisme van de grapjes. Geef toe, wie verpakt de schaal van **Richter** als cadeau, met daarop 13?

De humor was duidelijk belangrijker dan de grafische verzorging want Van der Meij zal nooit een prijs in de wacht slepen voor de klaarste lijn. Zijn opmerkelijke stijl onderscheidde zich

door een quasi nonchalante werkwijze: vol grove lijnen, inktspatten, nerveuze arceringen en veel witte verfstroken. Bijna een manier van schilderen. Heel rijk aan details waren *De pinguïns* ook niet en erg spectaculair op lay-out-technisch vlak evenmin. Door Van der Meij's warrigheid konden bijvoorbeeld *De mens Boeroebi* of zijn *Jungle-verhalen* mij nooit echt bekoren.

Maar nu is er een bundeling(etje) van zijn 50 pinguïnplaten. Wie schetst mijn vreugde? Alle dagen feest, helaas enkel voor de happy few die één van de 750 boekjes van deze beperkte uitgave te pakken kunnen krijgen. Het proberen waard: absoluut de moeite!

AL

Fulu 1: Het noodlot Fulu 2: De dans der goden

(Collectie Boemerang 3)
(Collectie Boemerang 14)
Risso & Trillo
Farao 1990 / Oranje 1991
ISBN 90-5289-024-2 (h.k. deel 1)
ISBN 90-5289-023-2 (s.k. deel 1)
ISBN 90-6661-056-5 (h.k. deel 2),
ISBN 90-6661-057-3 (s.k. deel 2)
Prijs f18,50 / Bfr.345 (h.k.)
f 7,95 / Bfr.160 (s.k.)
(48 pagina's, kleur, h.k. en s.k.)

Fulu is een jonge, zwarte vrouw, die als slavin naar Zuid-Amerika wordt gevoerd. Vanaf het moment dat zij zich aan boord van het slavenschip bevindt, blijkt al dat er iets bijzonders met haar

aan de hand is: zij draagt het noodlot met zich mee. De eerste die hiervan het slachtoffer wordt, is de kapitein van het slavenschip en Fulu zal nog talloze andere slachtoffers maken. Zo is het aan haar voorspeld door *Nder Saba*, de tovenares: 'Jij krijgt macht, Fulu, om aan het lot van de mensen een andere wending te geven.' Wanneer Fulu in de buurt is, laaien de emoties en passie hoog op. Zij drijft met haar mysterieuze macht mensen uit elkaar of brengt hen samen. Vooral in het tweede album *De dans der goden* leren we Fulu kennen als een intrigante, die de touwtjes in handen heeft, alhoewel het lijkt alsof anderen macht over haar hebben. Tenslotte blijft Fulu een slavin. Erg veel inhoud hebben de eerste twee albums van *Fulu* niet. **Trillo** en **Risso** maakten een verhaal over slavernij, dat zich

afspeelt op een onduidelijke plaats, in een onduidelijke tijd. Het thema van de serie is hetzelfde als van *De kinderen van de wind*, maar de aanpak is totaal verschillend. Waar **François Bourgeon** een getrouw beeld wilde geven van de tijd van de slavernij, hebben Trillo en Risso zich minder laten leiden door documentatie en historische authenticiteit. *Fulu* is eerder een lekker modieuze reeks met een historische setting, typisch het soort strip, kortom, dat de Fransen zo graag uitgeven (en lezen, schijnt het...). Of de reeks boven dat niveau kan uitstijgen, moet nog blijken. De auteurs spelen een spel met de begrippen 'vrijheid' en 'slavernij' en de toekomst zal

BOEKEN

uitwijzen of ze erin slagen om de karakters en de thematiek meer diepgang te geven. Eén ding is in ieder geval nu al zeker: de tekeningen en inkleuring zijn prachtig. Men hanteert een open, semi-realistische stijl, die nog het meest verwant is aan die van estheten als **Saudelli** en **Rotundo**.

Voorlopig gun ik Fulu het voordeel van de twijfel.

HP

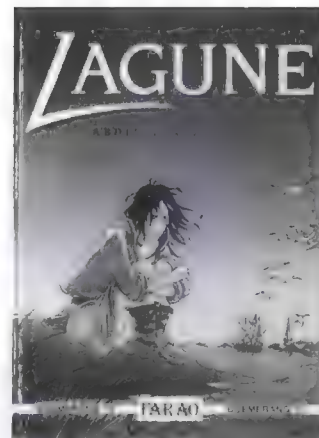
Lagune 1: Abdij ter Duinen

(Collectie Boemerang 15)
Duvivier & De Pierpont
Qranje 1991
ISBN 90-6661-056-5 (h.k.)
ISBN 90-6661-057-3 (s.k.)
Prijs f18,50 / Bfr.345
f 7,95 / Bfr.160
(56 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Met **Marianne Duvivier** maakte ik kennis in 1987 (zie *Stripschrift* 215). Zij werkte toen voor *Glénat* aan de niet onaardige spionage-serie *Stone* en wij hadden een kort gesprek, waarna we afspraken om nog eens wat langer met elkaar te praten als *Stone* volledig vertaald zou zijn. Van *Stone* bleef het bij één deel in het Nederlands en in Frankrijk werd de serie ook na drie delen stopgezet.

Eindelijk is er weer iets van Duvivier verkrijgbaar in het Nederlands – ik begon al te geloven dat ze gestopt was met tekenen – en het is niet haar schuld dat *Lagune* zo tegenvalt. Wie alleen het eerste deel van *Stone* kent, zal in *Lagune* nauwelijks dezelfde tekenares herkennen. De klare lijn heeft plaatsgemaakt voor een tekenstijl die dicht aanleunt tegen het werk van veel Glénat-tekenaars zoals **Adamov** en **Arnoux**. Een stijl (als je daarvan kunt spreken) die gekenmerkt wordt door helderheid, maar die een grote mate van individualiteit ontbeert.

Vooruitgegaan is Duviviers tekenwerk zeker, maar die ontwikkeling zette zich al in met het

tweede deel van *Stone*. Ik zei het net al, het is niet Duviviers schuld. **Jacques de Pierpont**, een strip criticus die debuteert als scenarist, heeft met dit eerste deel van *Lagune* een vaag verhaal afgeleverd over een groepje mensen dat leeft aan de door de zee terugveroverde kust van België en Noord Frankrijk.

Een echte geschiedenis wordt eigenlijk niet verteld. Ondanks het feit dat *Abdij ter duinen* dikker is dan een doorsnee stripboek, komen de makers niet verder dan het neerzetten van een aantal karakters, sfeerbeschrijving en een magere wat ecologisch getinte plot. Daar kan Mariannes mooie tekenwerk niets aan verhelpen. jammer.

HP

Meester Chang 1: De rovers

Son & Genin
Lombard 1991
ISBN 90-6421-827-7
Prijs f8,95 / Bfr.160
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De Vietnamese tekenaar **Son** mag bij velen nauwelijks bekend worden verondersteld. In het begin van de jaren tachtig zou hij zijn medewerking verlenen aan het album *In de schaduw van de Goden* in samenwerking met **Didier Convard**. Voor het Franse historische stripblad van uitgeverij Glénat – *Vécu* – zou hij met **Dimberton** een reeks opzetten, die zich afspeelde in de tijd van **Catherina de Medici**: *Margot l'enfant bleue*. Scenarioschrijver **Robert Genin** is eveneens iemand die geschiedenis hoog in het vaandel heeft staan. De eerste twee ver-

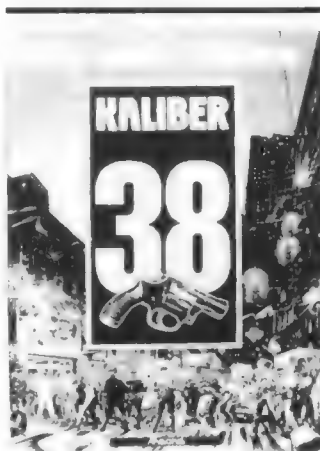

halen van de *Beatrijs* en *Coencyclus* van **François Bourgeon** zullen velen zich herinneren. De vervolgdelen, die eveneens op scenario van Genin waren, maar getekend door **Convard**, zijn nooit in de Nederlandse taal uitgebracht.

De strip *Meester Chang* speelt zich af in het middeleeuwse Frankrijk. Wanneer roversbenden het platteland teisteren, doemt er een opmerkelijke figuur op: een Chinees die zich *meester Chang* noemt. IJzig kalm blijft hij onder het geweld, dat men tegen hem uitricht. Naast zijn enorme geestkracht bezit hij een fabelachtige gevechtstechniek en is hij beresterk. 'In ieder mens schuilt iets wat groter is dan hijzelf', is zijn devies. *Meester Chang* ziet kans door te dringen tot de zieke *graaf Malvoisin*, die er geen weet van heeft wat zijn plaatsvervanger *heer Gontran* zoal bekookstoofd. 'Vertrouwen moet men slechts schenken met wantrouwen', is nu de conclusie van de man uit China. Ondertussen neemt een boevenbende wraak op de boerenfamilie die *heer Chang* gastvrij onderdak heeft verleend. Zoon *Rémi* wordt als gijzelaar meegenomen. Pas als *Chang* zich vrijwillig in de boeien laat slaan door de benedeleden, krijgt de jongen zijn vrijheid terug. Het boek is getekend in de min of meer bekende 'Franse' stijl, waarin ook tekenaars als **Dermaut**, **Charles**, **Astrain** en **Arnoux** werken. Hoewel de figuren soms wat popperig overkomen en eens te meer blijkt hoe moeilijk een paard anatomisch is weer te geven, kunnen zeker jongere lezers van dit verhaal genieten. Het boek staat niet boordevol tekst, de pagina's zitten overzichtelijk in elkaar en het kleurgebruik is afwisselend. Ofschoon het gege-

ven van een Chinees in het middeleeuwse Frankrijk vrij banaal is, heeft scenarist Genin kans gezien het rauwe leven uit de donkere middeleeuwen aardig te beschrijven. Waarschijnlijk maakt het een kind weinig uit of er nu een Chinees, Indiaan of *Musketier* de hoofdrol speelt, indien het recht maar zegeviert! *De rovers* is een keurig verzorgd album.

KS

Kaliber 38

Franz, Bocquet & Fromental
Arboris 1991
ISBN 90-343-2204-1
Prijs f24,95 / Bfr.495
(58 pagina's, kleur, h.k.)

Geweld heeft **Franz** nooit geschuwd, dat bewijzen strips als *Jugurtha*, *Lester Cockney* en *Lotusbloem* en geschiedenis is ook steeds zijn stokpaardje geweest. Met *Kaliber 38* laat hij aanvoelen dat hij samen met **Bocquet** en **Fromental** ook perfect rauwe verhalen in een modern tijds kader kan situeren. De tekenstijl mag dan weinig verrassend zijn de manier van vertellen is hoogst origineel. Dit luxe-album is het dagboek van een Smith & Wesson-revolver kaliber 38 in zeven hoofdstukken. In iedere episode verandert het wapen van eigenaar en dat heeft iedere keer te maken met meerdere moorden. Maar daarvoor is een revolver gemaakt en meer niet; geen gewetensbezwaren, geen wroeging. Deze erg rauwe memoires zijn op en top Amerikaans van sfeer, maar lopen niet verloren in platte sen-

satie. Op een warme manier worden rijke karakters geschetst en de rauwe off-screenteksten en de vuile groezelige tekeningen zetten dat contrast alleen maar extra in de verf.

Op een beklemmende manier komt alles je vertrouwd over door zijn filmische verteltrant. Steeds weer duiken door het hele album scènes op, die je bijvoorbeeld doen denken aan **Gene Hackmann** (in *The French Connection*), **Kathleen Turner** (in *China Blue*) of **Mickey Rourke** (in *Barfly*).

Kaliber 38 is overdreven ruig en niet echt vernieuwend maar laat je geen seconde los.

AL

Foc I: De genadelozen

(Collectie Kronieken 27)
Bordes & Durand
Oranje 1991
ISBN 90-6661-028-X (h.k.)
ISBN 90-6661-029-8 (s.k.)
Prijs f18,50 / Bfr.345 (h.k.)
f 7,95 / Bfr.160 (s.k.)
(56 pagina's, kleur, h.k. en s.k.)

Een historische setting. Volgens de achterflap speelt dit stripverhaal zich af in het diepe zuiden van Frankrijk ten tijde van de kruis- en pelgrimstochten. De weg der Katharen doemt op, zou er in deze strip ook sprake zijn van de geheimen van een verborgen christendom? Per slot van rekening is het woord kathaar afgeleid van ketter. Of speelt katharsis (reiniging) nog een rol in de zin van innerlijke wedergeboorte? De historische strip beleeft in de tachtiger en begin negentiger jaren een revival. Dat binnen zo'n grote stroom van dergelijke strips slechts een handjevol als diamantjes gekoesterd zullen worden spreekt vanzelf. Voorliggend stripverhaal behoort niet tot deze categorie. De inleiding is absoluut niet van toepassing op dit produkt. De scenarist heeft een parafrase op het *Jekyll en Hyde*-syndroom neergezet. Een genadeloos Heer heerst over een kleine mark, waar hij elke vorm van autonomie bij de

boeren op bloedige wijze onderdrukt. De terechtstelling van de subversieve dichter *Frederik* vormt de aanleiding tot een opstand tegen zijn regime onder leiding van zijn verstoten vrome broer *Dominique*. De opstandelingen worden gesteund door een groep entiteiten, die bezit kan nemen van mens en dier. Tevens is het groepje in staat tot het maken van ectoplasma. Voorwaar ingrediënten genoeg uit zowel fantasy- als science fiction-literatuur om één en ander fruitig te doen zijn. Jammer genoeg zijn tekenaar **Yves Bordes** en scenarist **René Durand** gestikt in dit gegeven. Een teveel aan informatie, geweld dat van de pagina's afspettert en vooral bijzonder druk tekenwerk maken dat het kijk- en leesplezier zwaar op de proef wordt gesteld.

Al eerder verteld, maar niet onaardig in het verhaal geïnte-

greerd is, dat het gedachtegoed van de buitenaardse wezens positief uitwerkt op de handel en wandel van de hoofdpersonen. De vertaling vanuit het Frans laat naar mijn mening fors te wensen over. Het barst van de gallicismen en het (Vlaamse) taalgebruik is vaak niet makkelijk toegankelijk. De realistische tekeningen laten niets aan de verbeelding over: geweldplegingen worden tot in extenso in beeld gebracht. De inkleuring van het verhaal gaat mee met de stemmingen en dat zorgt voor sfeervolle momenten in dit extraverte verhaal. De omslag is suggestief.

In een andere vertaling en met een ander omslag verscheen dit album reeds in 1987 bij uitgeverij Dargaud als deel 5 in de Collectie Première.

RB

ZIJ MAAKTEN OUWE TROEP

Prijzen en penningen '91

Op 5 juli maakte Het Stripschap haar prijzen voor 1991 bekend. De *Stripschapprijs 1991* is toegekend aan **René Windig** en **Eddie de Jong** voor hun hele gezamenlijke oeuvre. Uit het rapport van de commissie: 'Vanaf hun eerste publikaties in 1973 in het blad *Gezellig en Leuk* hebben Windig en De Jong reeds de aandacht getrokken van stripminnend Nederland. Na het winnen van de Stripschappening 1984 voor het album van het jaar van Nederlandse origine, *Fnirwak*, zijn zij gelukkig verder gegaan op de ingeslagen weg. Met de krantenstrips *Dick Bosch*, *Rockin' Belly* en *Heinz* verschaffen zij middels hun strakke en heldere tekenstijl menigeen een plezierige tijd. De melige, repeterende humor en de originele woordspelingen van René Windig en Eddie de Jong zijn altijd verrassend en zeer vernieuwend voor de Nederlandse strip.'

De *Jaarprijs Bijzondere Verdiensten*

1991 is toegekend aan Uitgeverij *Big Balloon* voor het in het belang van de gehele Nederlandse stripwereld - lezers, auteurs en handel - behouden van een uitgeverij en een tijdschrift waarbij en waarin strips van Nederlandse origine kunnen worden gepubliceerd. De commissie tekent hierbij aan, dat zij hoopt dat uitgeverij *Big*

Balloon de verleiding kan weerstaan om te snel goedkoop buitenlands materiaal in het tijdschrift te plaatsen. Verder maakte het Stripschap de nominaties bekend voor de *Albums van het Jaar 1991*.

In de categorie 'Oorspronkelijk Nederlands album' werden genomineerd:

- Douwe Dabbert 16: *De dame in de lijst* (Wijn/Roep);
- Gauguin en Van Gogh (Matena);
- January Jones 2: *De schedel van Sultan Mkwawa* (Heuvel/Lodewijk);
- Muizentheater (Van Dongen);
- De Pinguins (Van der Meij).

In de categorie 'Album van buitenlandse origine' werden genomineerd:

- Charly 1: *Duivels speelgoed* (Magda/Lapière);
- Druuna 3: *Creatura* (Serpieri);

- Onschuldig (Warnauts/Raives);
 - Samber 2: *Ik weet dat je terug zult komen* (Yslaire/Balac);
 - Siberië (Micheluzzi).
- Verder zijn er nominaties in een nieuwe categorie: 'Jeugdalbum'. Dit zijn:
- Billy the Cat 1: *In de huid van een kat* (Colman/Desberg);
 - Uit het leven van Dik Trom (Matena naar Kieviet);
 - Jerome K. Jerome Bloks 7: *Vol Pension* (Dodier);
 - Nino 1: *Reis naar Amerika* (Stallaert/Leemans);
 - Roel en zijn Beestenboel 4: *TGV* (De Jager).

De commissie van 1991 bestaat uit: Theo van den Boogaard (Stripschapprijswinnaar 1989), Leo Dreisse (stripwinkelier), Henk Kuijpers (Stripschapprijswinnaar 1990), Arco van Os (redacteur Stripschrift), Netty van Rotterdam (medewerkster NBLC), Koos Schulte (journalist) en Wil Soyer (ex-voorzitter Het Stripschap, tevens jury-voorzitter)

AvO

Jacques Armand overleden

Op 17 april van dit jaar kwam bij een motorongeluk Jacques Armand om het leven. Armand genoot ondanks een vrij hoge produktie in de afgelopen tien jaar weinig bekendheid, en waarschijnlijk zullen buiten Frankrijk maar heel weinigen van hem gehoord hebben.

In 1981 debuteerde Armand met *Les*

professor Ich

comic-artgallery

koninginneweg 218
1075 el amsterdam
tel.: 020 -6755663
fax: 020 -6755983

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

aventures de Gerard Lambert, geschreven door de chansonnier Renaud. Hierna werkte hij samen met Serge Gainsbourg aan de strip *Black out*. Armand maakte voor Futuropolis nog de kleine albums *Ric Brio* en *Le caporal rouge*. Hij publiceerde talloze korte verhalen en illustraties voor onder meer *Métal Hurlant*, *Circus* en *Je boucaine*. Zijn tekenstijl en het publiek waarvoor hij werkte varieerde. Zijn twee laatste voltooide strips die hem de bekendheid bij het grote publiek hadden moeten brengen verschenen binnenkort: *Ron Clarke*, een zeevaardersverhaal op één van de laatste scenario's die Charlier schreef en *Le roi vert*, naar een roman van Sullitzer. Dit verhaal is het eerste deel in een cyclus die Dupuis uit gaat geven, samen met twee andere reeksen naar romans van Sullitzer, getekend door Franz en Marvano. Jacques Armand werd 33 jaar.

HP

Tekening van Hergé haalt 1 miljoen frank.

Tijdens de striphappening *Le tout Hergé* in het Belgische grensplaatsje Welkenraedt werd tijdens een veiling begin augustus een tekening van Hergé afgehamerd op 1.100.000 Belgische frank (± 600.000 gulden). De tekening die door Hergé zelf in 1941 werd gemaakt stelt een tafereeltje voor uit *De krab met de gulden scha-*

Fotostudio Boerenbond

ren en had een richtprijs van 1.700.000 frank (ruim 90.000 gulden).

AL

De derde dimensie

Strips in 3D was dit jaar het thema van de laatstejaarsstudenten van de afdeling Decoratie van het Sint-Lucas-instituut uit Brussel. Zeven driedimensionale taferelen kwamen tot stand met als onderwerp een momentopname uit het werk van bekende Belgische tekenaars.

De afdeling Decoratie heeft tot doel mensen te vormen in een zeer brede waaier van grafische disciplines van de decoratie, waarbij zowel het artis-

tieke aspect als de commerciële benadering van groot belang zijn. Sfeer bepalen en uitstraling scheppen staan daarbij op de voorgrond. Elk jaar worden een aantal thema's aangepakt en die kunnen gaan van theater en film tot standbouw en publicitaire decors. Zo maakten de leerlingen eerder dit schooljaar een commercieel sfeerdecor voor de Belgische keten van kledingwinkels *Aplody/Okidoki*, bedoeld voor de periode van de eindejaarsfeesten. Ze werkten het hele project uit van ontwerp tot uitvoering.

Voor het thema van het eindwerk viel de keuze op het Belgische stripverhaal.

'Omdat ons beeldverhaal wereldver-

maard is en een lange traditie heeft, vonden wij het een boeiende uitdaging om driedimensionale taferelen uit te beelden', vertelt Bert De Keyser, die titularis is van de Artistieke Vakopleiding Decoratie. 'De moeilijkheid was vooral de lijn van de tekenaar te eerbiedigen en het juiste karakter te behouden. Technische problemen zoals vals perspectief, trompe-l'oeil, belichting, materiaalkeuze en verwerking waren niet te onderschatten. Vanaf de start van het

Fotostudio Boerenbond

project, de keuze van de tekenaars en de scènes, hebben we een beroep kunnen doen op het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal.'

Het Centrum in de Brusselse Zandstraat stelde dan ook de nodige ruimte ter beschikking voor het uitstellen van de werken. Zo viel er een levensecht stukje straat uit de *Guust Flater*-strips te bewonderen. Flater zelf stond er alle moeite te doen om zijn gammel karretje in gang te krijgen. In een donkere ruimte deed *Kuifje* nog eens zijn reis naar de maan over en *Blake en Mortimer* beleefden weer hun

Flitsen

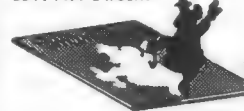
Leuk is de (A Suivre)-special over dromen. Met veel werk van Moebius en verder onder meer Arno, Bess, Frank en Rossi. ★ Op 18 oktober verschijnt in 7 Europese landen tegelijk het 29e *Asterix*-album. Totale oplage: zes miljoen! ★ Hugo Pratt heeft zijn memoires geschreven. *Le désir d'être inutile* verscheen bij uitgeverij R. Laffont. ★ Van Bergèse komt tegelijkertijd met deel 2 van *Biggles* een boek uit met schilderijen van vliegtuigen: *Fanatique de l'aviation*. ★ Voor na de verschijning van *De Daltons* verliezen hun geheugen staan al twee nieuwe delen in de serie *Lucky Luke* geplanned: *L'otage* en *La diligence Fantôme*, de laatste geschreven door Lo Hartog van Banda. ★ In januari verschijnt het volgende deel van *Bob de Moors Con*. ★ Nu Franz Hannah afheeft voor Dupuis werkt hij aan het eerste deel van (weer) een nieuwe serie, *Sandy Eastern*. ★ Parras legt *De onnoembaren* even in de kast om te gaan werken aan een vervolg op het jaren geleden verschenen *Het kerkhof der dwazen*. ★ Eindelijk is Dany begonnen aan de nieuwe *Roze Bottel*: *Les disparus de Bayou Pla-la*. ★ Follet is gestopt met Edmund Bell, een andere tekenaar neemt het van hem over. Gelukkig is hij niet gestopt met teke-

nen. Binnenkort verschijnt *Daddy*. ★ Juillard gaat, na verschijnen van het zevende deel van *De zeven levens van de Sperwer* werken aan een nieuwe serie die zich dit keer in het heden afspeelt. ★ Pleyers werkt met Martin aan een nieuwe serie die zich afspeelt in het oude Egypte: *Keos*. ★ Bij Dupuis wordt een serie voorbereid met daarin het verzamelde werk van Jijé. ★ Binnenkort in de collectie *Vrije Vlucht* albums van Servais (Lova), Frank (Zoo), Stassen, Berthet en Tome. ★ Jane Fonda gaat definitief de rol spelen van Calamity Jane in een *Lucky Luke*-film. Tegenspeler is Terence Hill. ★ In voorbereiding: 26 tekenfilms met *Billy the Cat*. ★ Opgeheven: de tijdschriften *Revolver* en *Ark*. In de problemen: *Crisis*. ★ Nieuwe Engelse tijdschriften: *Strip*, *Toxic* en *Epic*. ★ De *Eagle Awards* 1990 gingen onder meer naar 2000AD (beste tijdschrift), Akira (beste buitenlandse strip) en Simon Bisley (beste Engelse tekenaar). ★ Hoe populair Bisley momenteel is, blijkt uit zijn lijst met projecten: een *Batman*-graphic novel, *Conan meets Red Sonja*, een *Ninja Turtle*-aflevering en een *Superman* (met Dave Gibbons). ★

Sinds kort verkrijgbaar in Spanje: het eerste deel van *January Jones* bij uitgeverij Juventud. ★ Ook vertaald in het Spaans: *Orni* van Bosschaert, Plijnaar en Van Die. ★ Alpen heeft met de Duitse uitgever *Ehapa* een afspraak gemaakt voor de vertaling van hun uitgaven in het Duits. In Nederland werkt Alpen samen met *Big Balloon*. ★ *Cristal BD* bestaat

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht

Telefoon/Fax:
030-311461

Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

niet meer. Bij deze uitgever verscheen slechts één enkel album: *Red Road* van Derib. Wie gaat het vervolg dan uitgeven? ★ Lombard is gestopt met de series *Max Faccioni*, *Costa* en *Clair Obscur*. ★ Een nieuwe Belgische uitgeverij is *Helyode*, gespecialiseerd in religieuze strips van onder meer Jijé, Reding, Pilamm, Schmitz en Stoquart. Serie onder redactie van R. Francart. Bekende naam. ★ Remy Montagne, oprichter van de groep *Média Participations* (Ampère) overleed in januari op 73-jarige leeftijd. Zoon Vincent neemt de fakkel van hem over. ★ Van Witte nachtmerrie van Moebius werd een korte film gemaakt, die zeer enthousiast werd ontvangen in Cannes.

WONDERLAND

STRIPS IN SCIENCE FICTION

GESPECIALISEERD IN COMICS

SOEMBAWASTRAAT 54 A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

avontuur met *Het Gele Tekan*.

De werken waren te bezichtigen tot 25 augustus en zullen later opnieuw opgesteld worden op 14 en 15 september tijdens de Waalse feesten in Namen en in de maand december tijdens de Stripdagen in Turnhout.

Het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal (Zandstraat 20, 1000 Brussel) is ook voor andere tentoonstellingen iedere dag open van 10 tot 18 uur maar is gesloten op maandag.

Voor meer inlichtingen tel. 02-219 19 80.

AL

Medisch Centrum Best

Dokter **Nicholas Dallis** was psychiater en maker van drie erg populaire Amerikaanse stripreeksen. Zijn drie reeksen waren *Rex Morgan, M.D.*, *Judge Parker* en *Apartment 3G*. Het waren alle drie dramatische dagstrips. Ze verschenen in 400 kranten en hadden een lezerspubliek van ruim 60 miljoen mensen.

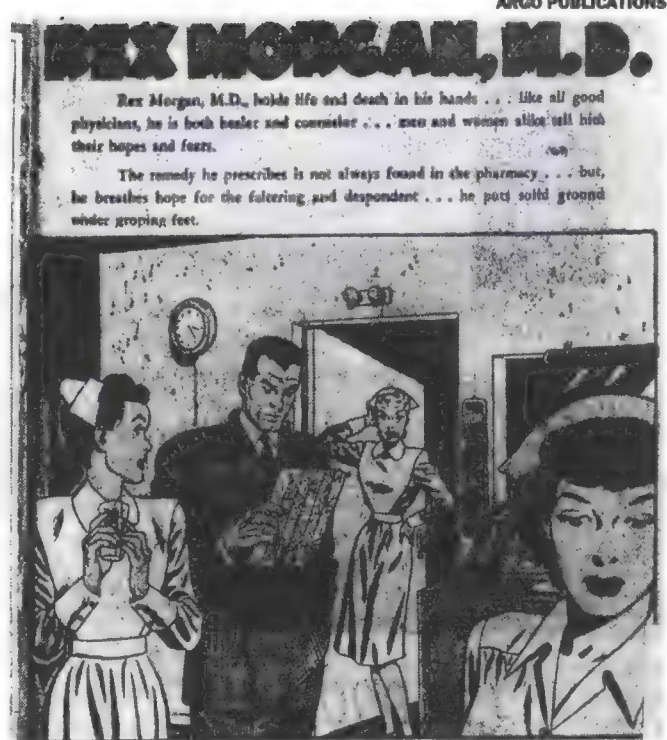
Nicholas P. Dallis werd geboren in New York in 1912 en stierf op 6 juli 1991 in Scottsdale. Hij studeerde af aan de Temple University of Medicine in Philadelphia in 1938. Hij werd huisarts en specialiseerde zich later in psychiatrie in Toledo (Ohio) waar hij in de jaren 40 ook ging wonen. Daar

sloot hij vriendschap met de lokale striptekenaar **Allen Saunders** die verschillende strips maakte voor het Publishers Syndicate in Chicago.

Als algemeen directeur van een psychiatrische instelling zag dr. Dallis dat er genoeg stof zat in het leven van een arts om een dagstrip te vullen. Beïnvloed door Saunders, schreef hij een verhaal uit dat Saunders aan zijn uitgevers voorlegde. Al gauw, op 10 mei 1948, maakte *Rex Morgan, M.D.* zijn debuut in de krant. Het verhaal werd getekend door twee grafici: **Marvin Bradley** en **Fred Edgington** voor de decors. De hoofdfiguren waren Rex, een vrijgezel en dokter, en June Gale, verpleegster en stiekem verliefd op Rex Morgan.

Dallis was echter ook raadgevend psychiater in het plaatselijk jeugdrechtshof. Daar leerde hij rechter **Paul Alexander** kennen en respecteren. Die zou de inspiratiebron zijn voor Dallis' tweede stripreeks. Meteen werd *Judge Parker*, dat getekend werd door **Daniel Heilman**, een succesreeks in 'pure soapstijl' en werd door de American Bar Foundation overladen met prijzen.

Dallis verhuisde in 1958 naar Arizona en besloot full-time strip-scenarist te worden. Ondertussen bleef hij wel lid van de Raad van Bestuur van het

psychiatrisch ziekenhuis Camelback Hospital.

Zijn derde strip startte op 8 mei 1961 en werd opnieuw verdeeld door het Publishers Syndicate. Hij gaf het de uitzonderlijke naam *Apartment 3G* en noemde het niet naar de held. Het waren er deze keer namelijk drie: Lu Ann (een schooljuffrouw), Margo

(een secretaresse) en Tommy Thompson (een verpleegster). Die laatste was gebaseerd op Dallis' eigen vrouw Sally. De reeks die nu herdoopt werd in *The girls of Apartment 3G* draait meer rond karakters dan rond incidenten. Het tekenwerk wordt verzorgd door **Alex Kotzky**.

AL

ARGO PUBLICATIONS

REX MORGAN, M.D.

Rex Morgan, M.D., holds life and death in his hands... like all good physicians, he is both healer and counselor... men and women alike tell him their hopes and fears.

The remedy he prescribes is not always found in the pharmacy... but, he breathes hope for the faltering, and despondent... he pats solid ground under groping feet.

A
C
T
U
A
L
I
T
E
I
T
E
N

ART GALLERY

COMIC SENSE

OVERZICHTSTENTOONSTELLING

Lian Ong
Bert van der Mey
Dick Matena

Theo van den Boogaard
Eric Schreurs
Hein de Kort

16 augustus - 17 september 1991

COMIC SENSE Art Gallery
Singel 417
1012 WP Amsterdam

Telefoon: 020 - 622 23 13
Fax: 020 - 624 90 55

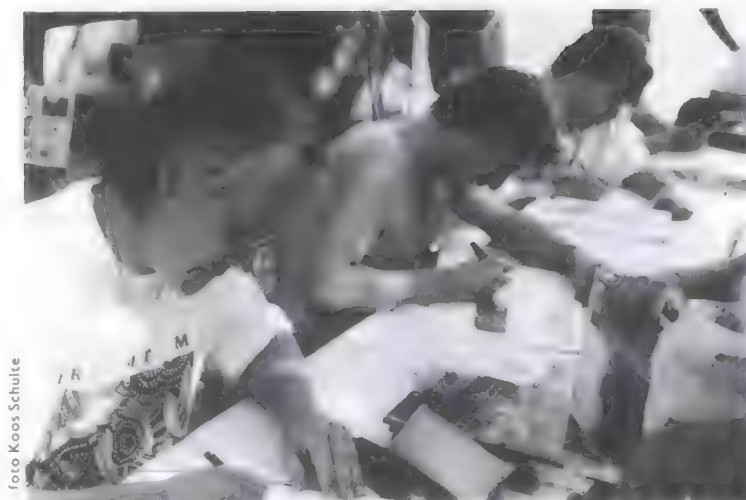

foto Koos Schulte

Colin Wilson, Michel Rouge, Philippe Bercovici en uiterst rechts François Bergèse signeren in Le Beaucet

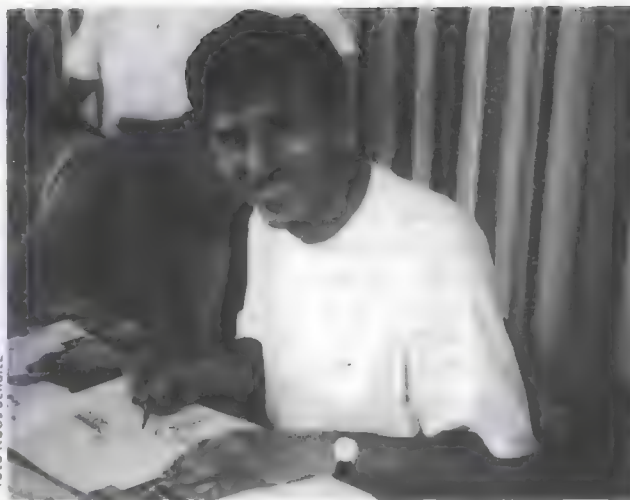

foto Koos Schulte

Tito signeert in Sablet

Strips in de Provence

Op 20 en 21 juli vond in het hooggelegen Provençaalse dorpje Le Beaucet het *Fête de la BD* plaats. In de wijde omgeving was dit gebeuren reeds lang aangekondigd middels kleurrijke posters die her en der waren opgehangen.

In een klein zaaltje van een rustiek Frans, maar o zo koel, gemeentehuis was een aardige expositie ingericht van originele strippagina's van de aanwezige tekenaars. Op zaterdagmiddag om half vier kwam er enige levendigheid onder de koele platanen op het pleintje naast het gemeentehuis. Tekstschrijver **François Cortegiani** zoude enkele dozen strips naar buiten, enige tafels werden in elkaar gezet en het feest kon beginnen. En een feest werd het: voor de kinderen waren er houten panelen geplaatst, waarop ze hun eigen verftekening mochten maken. De echte liefhebbers en verzamelaars konden boeken kopen en laten signeren. Zo waren daar onder anderen: **Philippe Bercovici** (*Vrouwen in het wit*), **Jean-Yves Mitton** (*Bloed en stilte*), **Michel Fauré** (*De zoon van de arend*), **Michel Rouge** (*De koningsstrijders, Comanche*) en **François Bergèse** (*Buck Danny, Biggles*). De meeste belangstelling ging uit naar **Colin Wilson** (*De jeugd van Blueberry*), wiens nieuwste album over enige tijd van de persen rolt. Al met al was het een goed georganiseerd stripfeestje.

De zondag daarop werd er in Sablet, een ander dorpje in de Provence, eveneens een grote boekenmarkt georganiseerd waar wederom vele tekenaars en schrijvers acte de presence gaven. Het was de *4ème Journée du livre de Sablet*. Ditmaal stond het boek in zijn algemeenheid centraal en niet specifiek het stripboek. Sablet maakt er zo ondertussen een gewoonte van op het dorpsplein en langs de aanvoerweggetjes vele kraampjes te plaatsen, waar geïnteresseerden wegwijds worden gemaakt in het doolhof van het geëngageerde alswel het recreatieve boek.

Veel jonge lezertjes wilden een album laten signeren door **Mic Delinx**. Deze tekenaar is met de reeks *Jolie Jungle* in zijn land een begrip, hoewel zijn boeken in Nederland nauwelijks aangeslagen zijn.

Veel aandacht ging uit naar **Tito**, de tekenaar die in ons land tot voor kort alleen bekend is met de serie *Daniël Jaunes*. Arboris is vorig jaar begonnen met de serie *Schooltijd*. Deze serie, die gaat over jongeren in de pubertijd, zal in vele Europese landen worden uitgebracht. Tito hoopte naar de stripdagen in Breda te mogen komen.

Ook **Edmond Baudoin**, een tekenaar die balanceert op de rand van de stripkunst, kreeg de nodige belangstelling. Wanneer je zijn boeken bekijkt die in Frankrijk verschenen bij Futuropolis – de uitgever van **Joost Swarte** – is het nauwelijks voorstelbaar dat er

nog geen boeken van hem op de Nederlandse markt zijn uitgebracht.

In Sablet ging de meeste aandacht echter uit naar **Jacques de Loustal**. Deze tekenaar, die van elk stripplaatje een exotisch expressionistisch 'schilderijtje' weet te maken, waarbij de tekst veelal buiten het kader staat, kwam ogen en handen te kort. Het prachtige album *De gebroeders Adamov* is ook in Frankrijk zijn meest recente boek.

Bovenstaande boeken-dagen waren hartverwarmend en een welkome aanvulling van een vakantie in de Provence.

KS

Avant-garde uit Zwitserland

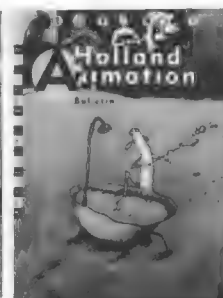
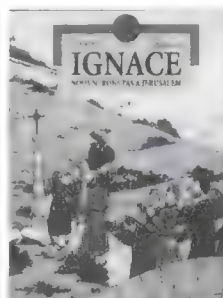
De rol die *Raw* speelde in de jaren tachtig als vernieuwend medium, lijkt in de jaren negentig te zijn weggelegd voor *Strapazin*.

Strapazin is een Zwitsers tijdschrift dat al weer geruime tijd bestaat. Met ingang van nummer 23 verschijnt *Strapazin* vier maal per jaar in een omvang van 100 pagina's. Die pagina's worden gevuld met stripverhalen en enkele tekstbijdragen, die doorgaans handelen over beeldende kunstenaars. De strips (en dat begrip moeten we bij *Strapazin* ruim opvatten) zijn merendeels afkomstig van Zwitserse kunstenaars zoals **H.R. Giger**, **Ursula Furst**, **Claudius Gentinetta**, **Thomas Ott**, **Stephan Liechti**, **Oliver Naatz**, **Mix** en **Remix** en **M.S.**

Bastian. Daarnaast zijn er vertaalde bijdragen opgenomen van niet-Zwitserse kunstenaars die op de één of andere manier iets opmerkelijks

doen met het medium strip zoals **Kamagurka**, **Mark Marek** en **Alain Gargigue**, waarvan in nummer 24 het lange verhaal *Tage in Afrika* is opgenomen.

Opvallend is, dat alle advertenties in Strapazin gemaakt worden door medewerkers aan dit interessante tijdschrift.

Info: Postfach 841, 8025 Zürich, Zwitserland.

HP

Transfervnieuws

Er hebben de afgelopen maanden aardig wat verschuivingen plaatsgevonden op distributiegebied.

Een belangrijke nieuwkomer in het pakket uitgevers dat **Betapress** vertegenwoordigt is **Les Editions Albert-René**, uitgever van de Asterix-albums, die tot nu toe bij **Aldipress** vandaan kwamen. Een verschuiving in de andere richting maakte uitgeverij **Dupuis**. Voortaan zijn de Dupuis-albums alleen nog bij Aldipress te bestellen; de club **Vrienden van Dupuis**, waar de stripwinkeliers gebruik van maakten (hogere kortingen en de mogelijkheid om overschotten te retourneren), is opgeheven. De relatie tussen Betapress en Dupuis is van korte duur geweest. Nog altijd wel bij Betapress liggen de albums van **Glénat**, maar ... alleen nog softcoveruitgaven, waarmee Glénat onlangs een nieuwe start maakte. De hardcovers gaan verspreid worden door **Richard**. Richard gaat overigens vanaf september óók de hardcovers verspreiden. **Casterman** tenslotte, zit nu bij Betapress, maar de stripwinkels dienen hun bestellingen nog wel te plaatsen bij **Het Raadsel**, die deze specifieke groep handelaars blijft bedienen.

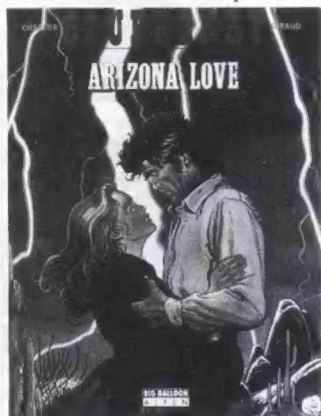
HP

De bestsellers

Een aantal uitgevers maakte de verkoopcijfers bekend van een aantal recent verschenen Franstalige titels. Hier komen ze:

De kroon wordt gespannen door **Arizona Love**, het nieuwste **Blueberry**-album van **Giraud** en **Charlier**, verschenen bij **Alpen** (140.000 exemplaren), de bestseller bij Dupuis was **Drummer Boy** (120.000) uit de serie **De Blauwbloezen**. Bij Dargaud waren de toppers: **XIII**, **Dossier Jason Fly** (93.000) en **Leonardo**, **Genie en sous-sol** (80.000). Gigantisch populair in Frankrijk is nog steeds **Frank Marge-**

rin. **Humanoïdes** meldt 100.000 verkochte exemplaren van **L'insupportable Manu**. De topper bij Casterman was **Le dernier chant des Malaterres** van **Bourgeon** (105.000) en bij Glénat **Samber** deel 2 (90.000). Minder spectaculair is het aantal exemplaren dat van Delcourte best verkochte titel genoemd wordt: 20.000 exemplaren van

Jordan door **Makyo** en **Rossi**. Tenslotte **Bagheera** en **Blanco**. Van **Creatura** werden 55.000 exemplaren verkocht en van **Brougue**, een eerste deel in een nieuwe serie van **Franz**, 35.000 stuks.

HP

Stapeltje Secundair

Bild & Bubbla 1991/4.

Brengt ons deze keer interviews met **Benoît Sokal** en **Norman Breyfogle**. Verder artikelen over **Bruno Liljefors** (een vijftig jaar geleden overleden Zweedse schilder, waarover nu ontdekt is, dat hij ook strips heeft getekend), **David Liljemark** (één van de meest interessante amateurtekenaars van de laatste jaren) en over de overeenkomsten tussen de Bijbel en de **Kuifje**-verhalen **De 7 kristallen bollen** en **De Zonnetempel**. Vanwege het jubileum geeft de redactie een kort overzicht van de eerste 100 nummers van het blad.

Info: Kimmersbo pl 1590, SE-437 93 Lindome, Sverige.

Bulles Dinges! 18.

Dit interessante blad bevat uitgebreide interviews met tekenaar **Christian Rossi** en scenarist **Franck Giroud**. Het vermelden waard zijn de vele strips die erin zijn afgedrukt: enkele pagina's uit **De Lift** van **Bert van der Meij** en **Lian Ong** en een

verrassend verhaal van **Attilio Micheluzzi** op tekst van **Roberto dal Pra**.

Info: 35, Rue Doudeauville, 75018 Paris, France.

Coccinelle 31.

In dit katholieke stripinformatieblad een dringende oproep om abonnee te worden. Verder is het vooral gevuld met religieuze stripnieuwjes. Leuk detail is, dat het tijdschrift ter gelegenheid van het **Ignatius van Loyola**-jaar is uitgevoerd met een kleurencover.

Info: 32, Rue Haie Himbe, B-6940 Durbuy, België.

The Comics Journal 142 en 143.

In 142 een groot interview met **Arnold Roth** over zijn 40-jarige carrière. Vol met hilarische anekdotes over **Kurtzman**, **Elder** en nog wat anderen. Verder een artikel over de relatie tussen superhelden en de veranderende Amerikaanse samenleving.

Nummer 143 is een speciaal nummer met daarin onder andere interviews met **Alan Moore** en **Robert Crumb**.

Info: 7563 Lake City Way N.E., Seattle, WA 98115 U.S.A.

Holland Animation Bulletin International Issue.

Volledig in het Engels doet de redactie melding van alles op animatie-gebied waar een klein land groot in kan zijn. Een 'Collectors Issue'!

Info: Gedempte Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem.

Hop! 49.

Zoals altijd is ook dit nummer van Hop! weer rijkelijk gevuld met allerlei nieuws op stripgebied. Aandacht is er verder voor de Italiaanse westernstrip **Ken Parker** en voor tekenaar **Sternis**. Vaste items in ieder nummer zijn een aantal afdrucken van een strook uit oude krantestrips en een interview. Ditmaal werd **Jean van Hamme** ondervraagd. Alles fraai geïllustreerd en voorzien van uitputtende bibliografieën.

Info: 56, Boulevard Lintilhac, 15000 Aurillac, France.

Illustrator 1991/2.

Het complete nummer is één grote catalogus van al het werk dat kortgeleden van de NIC-leden in het Stedelijk Museum werd geëxposeerd. Een prachtig overzicht!

Info: Zilverreiger 6, 3831 GA Leusden.

La lettre de Bédésup 54.

In dit mini-blaadje is werkelijk niets interessants te vinden. Wij snappen er niets van; wanneer komt er nu eindelijk weer eens een regulier nummer van dit normaal zo goed uitgevoerde tijdschrift?

Info: B.P. 14, 13234 Marseille Cedex, France.

Rraah! 16.

Bevat een leuk artikel over **Don Lawrence**, waarvan veel van de inhoud ons bekend voorkwam. Verder een prachtig interview met **Hans van den Boom** van uitgeverij Arboris - ondertussen ook in Duitsland een uitgever om rekening mee te houden - en een beschouwend artikel over de concurrentiestrijd die is losgebarsten tussen de uitgevers **Carlsen** en **Ehapa**.

Info: Eppendorfer Weg 67, D-2000 Hamburg 20, BRD.

Stripknipsels 1991/5.

Een bundeling van alle interessante artikelen en interviews op stripgebied die verschenen in de media in de maand mei.

Info: Koninginneweg 218, 1975 EL Amsterdam.

Stripspiegel 20.

Deze keer - naast veel nieuws en actualiteiten - interviews met onder anderen **Prado**, **Schuiten** en **Peeters**. Verder melden de Duitsers dat zij nogal geschrokken zijn van het artikel van **Rich Thomassen** in Stripschrift, jaargang 24, nummer 2.

Info: Auweg 16, D-8870 Günzburg, BRD.

ZozoLala 57 en 58.

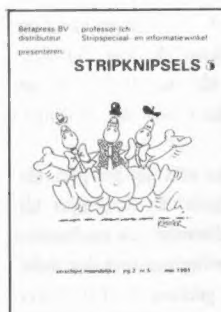
Het meest bladvullend in nummer 57 is een artikel over de **Akira**-strip. In de rubriek 'Acacialaan 21' is **Lian Ong** het lijdend voorwerp.

Nummer 58 opent met een vraaggesprek met **Regis Loisel**. Verder onder andere een artikel over **Matthias Schultheiss** en een mini-mini-interview met **François Bourgeon**.

Door de bank genomen nog steeds een prima blad; ook de stripvoorspelling neemt ons telkens weer veel werk uit handen.

Info: St.Antonielaan 13, 6821 GA Arnhem.

AvO

Batman's heilige oorlog

Na de comic-gebeurtenis van het jaar – de lancering van de nieuwe X-men-comic – gaan we weer over tot de orde van de dag. Kom op fan, haal je hoofd uit de wolken en kijk eens verder dan je neus lang is. Er zijn nog veel meer leuke comics behalve de X-men. Zo bracht DC Comics in dezelfde maand een interessante Batman-one-shot uit, *The Holy War* geheten. Schrijver is Alan Brennert en Norm Breyfogle deed het tekenwerk. Ik hoop dat Norm er een beetje zijn best van heeft gedaan, want het artwork van de gewone Batman-comic is om te huilen. Ik vind het dan ook geen slechte zet, dat inkerter Steve Mitchell is afgevoerd. Eens zien of Norm het inktend inmiddels niet verleerd is.

Byrne

Iedereen zal inmiddels wel weten dat John Byrne het maken van de She-Hulk-comic weer op zich heeft genomen, maar wisten jullie ook, dat hij een gloednieuwe serie voorbereidt voor *Dark Horse*? In *Dark Horse Presents* 54 gaat *The Next Man* in première. De serie haakt in op de 2112-graphic novel van Byrne die later dit jaar zal gaan verschijnen. Kortom, de markt wordt weer overspoeld met het werk van deze duizendpoot. Jammer dat hij wel eens te veel hooi op zijn vork neemt. Zo begint de vierdelige Omac-serie pas in september, vier maanden later dan de bedoeling was. Dat zal DC niet leuk vinden. Toch moeten ze hem te vriend houden, want voordat je het weet zit 'ie gebakken bij *Dark Horse*.

Horror

Liefhebbers van horror kunnen hun hart weer flink ophalen, want er is een wagonlading verse waren in aantocht. Harris Publications brengt twee Trade-paperbacks uit met horror-strips uit het nabije verleden, namelijk *Creepy* en *Vampirella*. In twee dikke pillen van elk \$12.95 kunnen we weer kennis maken met een selectie verhalen van deze figuren uit de gelijknamige, allang ter ziele gegane, bladen van Warren. Zo is het album van de voorganger van *Druuna* een herdruk van het *Cult of Chaos*-verhaal door Archie Goodwin, Tom Sutton en José Gonzales. Het *Creepy*-album bevat verhalen van onder anderen Frazetta, Toth, Crandall, Adams, Williamson en Severin. In het najaar

Kaluta cover voor *Creepy* graphic novel

verschijnt er een nieuwe vierdelige miniserie van *Vampi* door Busiek, *La Chance* en Nijberg en een achtdelige serie van *Creepy*.

In *Nightbreed* 11 en 12 verschijnt een speciaal tweedelig verhaal van *Chichester* en Mark Nelson. Let op Nelson, want hij was ooit de tekenaar van *Aliens*.

Ook weer terug van weggeweest: *Tomb of Dracula*. Vier delen door Wolfman, Colan en Williamson. Zien jullie het ook al voor je: een *Dracula* en *Vampirella*-team-up. En alsof het allemaal niet genoeg is, komt er ook nog een tweedelige *Legion of the Night*-comic door Gerber, Portacio en Williams.

Omnibus

Als *A1* een succes is, dan gaat *More Tales from the Forbidden Planet* er ook als koek in. Titan geeft dit boek uit met 15 sf- en fantasy-verhalen door toptalenten als Neil Gaiman, Larry Niven, McKean, Bisley, Vess en Arthur Adams. Cover van Moebius. Prijs: \$18.95.

Denken ze nou echt dat het geld ons op de rug groeit? Er verschijnt bij *Dark Horse* trouwens ook een bundeling van korte fantasy-verhalen door Charles Vess, getiteld *Book of Night*

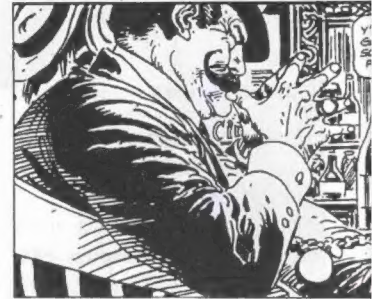
Collection. 112 pagina's, 8 in kleur voor \$12.95.

Joe Kubert

Joe Kubert is een oude rot in het vak die zich al jaren niet meer actief bezig houdt met strips maken. Waar hij zich wel al die tijd op geconcentreerd heeft, is zijn school waar jonge talenten worden klaargestoomd voor de stripwereld. Maar... een wonder is geschied en Kubert heeft weer eens een stripje geproduceerd. *Platinum Editions* brengt: *Abraham Stone*:

Harvey Kurtzman's *Hey look!*

Joe Kuberts *Abraham Stone*

country-mouse, city-rat. Het gaat over een opgroeiende jongen ten tijde van de Amerikaanse kolonisatie. 48 pagina's in kleur voor \$9.95, maar je kunt ook wachten tot het boek in het Nederlands verschijnt bij Arboris.

Sandman

Je zou haast geen oog meer dicht doen met al die horror-strips. Gelukkig hebben we de *Sandman* nog die ons naar dromenland loodst. Naast de gewone maandelijkse comic verschijnt er deze maand ook een Special getekend door Bryan Talbot aangevuld met een pin-up-gallery door onder anderen Kelley Jones en P. Craig Russell. Maar dat is nog niet alles. Er komen ook twee nieuwe Trade-paperbacks, *Dream Country* en *Preludes and Nocturnes* die de nummers 17 t/m 20 en 1 t/m 8 herdrukken. \$14.95 per deel, lekker duur dus.

Over *Kelley Jones* gesproken: na zijn schitterende strips die onder andere in *Sandman's Dream Country* en *Seasons in the mist* staan, is hij aan een nieuw project begonnen. Je raad het nooit, maar ook hij is ingelijfd door *Dark Horse*. Het zoveelste *Aliens*-project, *Aliens: Hive*, is van zijn hand. Hmm, nu wordt het wel erg moeilijk om die *Aliens*-comic links te laten liggen.

Hey look; Harvey Kurtzman!

Maar liefst twee nieuwe boeken van Harvey Kurtzman komen eraan. Hoewel, nieuw... Meer dan 140 één-pagina-grappen – die in de veertiger jaren van zijn hand verschenen – zijn verzameld in een 208 pagina's tellend boek van Kitchen Sink onder de naam *Harvey Kurtzman's Hey Look*. Prijs: \$15.95. Aanbevolen!

Het andere boek is *From Aargh! to Zap!* met als ondertitel *Harvey Kurtzman's visual history of the comics*. Een ode aan de strip met 75 kleuren-illustraties. \$25.-.

stuks! Vast staat wel, dat het Marvel lezers gaat kosten. Anyway, dat komt wel weer goed als Todd terug komt. De fans smachten dan weer zo naar zijn werk, dat ze de verkoopcijfers weer naar ongekende hoogten zullen jagen. Zou Todd nou echt in verwachting zijn, of is het gewoon een marketing-truc? Je weet 't maar nooit met die lui. Wat zal ik lachen als hij stiekem door DC wordt weggekocht...

XXX

Triple X. Nee, dit is niet het zoveelste X-men-project, maar een nieuwe strip van de gebroeders Pander. Zet de drie kruizen onder elkaar en je hebt het wapen van Amsterdam. Daar speelt de strip zich voor een groot deel af en is de strip ook gedeeltelijk getekend. De broers Arnold en Jacob zijn van Hollandse origine, maar zijn opgegroeid in de VS. Net zoals de hoofdpersoon in de strip, Hans Noble. Momenteel wordt er nog hard aan de strip gewerkt. Wanneer hij uitkomt is nog niet zeker, maar vast staat dat het in zes delen van elk 48 pagina's in kleur zal gaan verschijnen. Een uitgebreid interview met beide heren staat in Stripschrift, 23e jaargang, nummer 8.

McFarlane

Slecht nieuws voor de fans (en dat zijn er helaas velen) van Todd McFarlane. Todd's vrouw krijgt namelijk een baby en dat is voor hem meteen een aanleiding om er maar een jaar mee te kappen! Tss, hoe is het mogelijk hè? Waarschijnlijk kan hij met het geld dat hij tot nu toe met Spiderman verdiend heeft al gaan rentenieren. Tja, de grote hamvraag is nu natuurlijk: Wie neemt het van hem over? Wie is goed en groot genoeg om in de voetsporen van McFarlane te treden? Jim Lee? Zeker, maar die kapt vast niet met de X-Men. De oplage van nummer 1 – u weet wel: met die vijf verschillende covers – bedroeg ongeveer 9.000.000

Sandman door Kelley Jones

Triple X van de Pander bros.

Etc.

Nou, er komt deze maand haast geen eind aan, daarom beperk ik me enkel tot het noemen van andere 'hoogtepunten'.

Wolverine: *Rahne of terra*, door Pe-

De nieuwe Wolverine

ter David en Andy Kubert (jawel, de zoon van Joe).
Excalibur 42 en verder: de terugkeer van Alan Davis.
Fantastic Four 358: dertigste verjaardag van het viertal, als extra bonus een Doc Doom-verhaaltje van DeFalco en Art Adams.
War of the Gods: door George Perez.
Na Armageddon 2001 de tweede cross-over-serie van DC deze zomer. Alsof we er maar geen genoeg van kunnen krijgen.

STRIPWINKEL

TISTJEN DOP

Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

IE VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM

IMPORT

COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDrukken

RESERVEREN
OOK MOGELIJK

ETAG SUPERSTRIP SPECIAALZAAK

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

(advertentie)

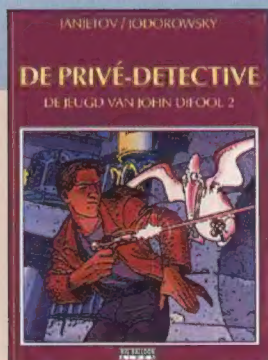
Aangeboden.

Zeer veel
antikwarisch materiaal
te ruil of te koop.
O.a. Blake en Mortimer,
Pom en Teddy, Rikki en
Wiske, Hindoesleutel etc.
Alles in goede tot bijna
nieuwstaat. Vraag de lijst.

M. Serruys,
A. Termotestraat 129,
2552 WC Den Haag,
tel. 070-3910625

NIEUW bij

BIG BALLOON ALPEN

DE JEUGD VAN JOHN DIFOOL

De privé-detective

tekst: Jodorowsky
tekeningen: Janjetov

f 19,95 / 395 Bfr.
ISBN 90 320 3871 0 / CIP

reeds verschenen

DE WERELD VAN DE HERMETISCHE GARAGE

De ondenkbare prins

tekst: Moebius en Lofficier
tekeningen: Shanower

f 19,95 / 395 Bfr.
ISBN 90 320 7568 3 / CIP

reeds verschenen

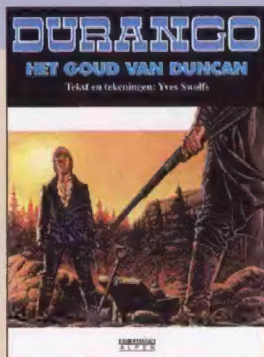
DURANGO

Het goud van Duncan

tekst en tekeningen:
Yves Swolfs

f 9,95 / 195 Bfr.
ISBN 90 320 7518 7 / CIP

reeds verschenen

HANNIBAL VIJF

De liefde van Doenja

tekst: Jodorowsky
tekeningen: Bess

f 19,95 / 395 Bfr.
ISBN 90 320 7528 4 / CIP

verkrijgbaar vanaf eind juni

BLUEBERRY

Arizona Love

tekst: Jean Giraud en
Jean-Michel Charlier
tekeningen: Jean Giraud

f 9,95 / 195 Bfr.
ISBN 90 320 7508 x / CIP

verkrijgbaar vanaf half juli

DE GENADELOZEN

Het plan Asp'is

tekst en tekeningen:
Paul Gillon

f 19,95 / 395 Bfr.
ISBN 90 320 7538 1 / CIP

verkrijgbaar vanaf half
september

BILAL 1

Het dorpje dat ging vliegen

tekst: Pierre Christin
tekeningen: Enki Bilal

f 9,95 / 195 Bfr.
ISBN 90 320 7558 6 / CIP

verkrijgbaar vanaf half
augustus

BILAL 2

Het schip van Steen

tekst: Pierre Christin
tekeningen: Enki Bilal

f 9,95 / 195 Bfr.
ISBN 90 320 7548 9 / CIP

verkrijgbaar vanaf half
augustus

In voorbereiding (najaar 91):

**Jerry Spring
Ceppie**

**Roodbaard
Bilal 3 en 4**